

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Adran 64 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Awdurdodau Parciau Cenedlaethol

[Cyf: 20140530ASAPC - 1]

Cynnwys

1. Cefndir a chyd-destun	1
2. Ymchwiliad safonau mewn perthynas ag awdurdodau parciau cenedlaethol	2
3. Rhesymoldeb a chymesuredd	3
4. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan awdurdodau parciau cenedlaethol	5
5. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau'r cyhoedd	24
6. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg	32
7. Casgliadau'r Ymchwiliad Safonau	34
8. Y camau nesaf	50
Atodiad A – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau	51

1. Cefndir a chyd-destun

Prif nod Comisiynydd y Gymraeg, sefydliad annibynnol a grëwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011, yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn drwy ddwyn sylw at y ffaith bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Bydd dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

- o ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
- o dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Ar 6 Ionawr 2014 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ddogfen 'Safonau arfaethedig mewn perthynas â'r Gymraeg'.¹ Mae'r safonau arfaethedig hyn wedi cael eu datblygu i osod dyletswyddau ar gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru, awdurdodau parciau cenedlaethol a Gweinidogion Cymru.

Wrth gyflwyno'r ddogfen, nodwyd yr isod gan Lywodraeth Cymru:

Mae'r safonau wedi'u drafftio gan gadw mewn cof yr egwyddorion o fod yn rhesymol ac yn gymesur. Yn achos rhai gwasanaethau, rydym wedi datblygu detholiad o safonau sy'n gofyn am wahanol lefelau o ddarpariaeth.²

Bu'r ddogfen hon yn sail ar gyfer ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg ac ymarferiad Llywodraeth Cymru i gasglu tystiolaeth er mwyn llunio Asesiad Effaith Rheoleiddiol.

2. Ymchwiliad safonau mewn perthynas ag awdurdodau parciau cenedlaethol

Yn unol ag adran 62, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, cyflwynwyd hysbysiad rhagymchwilio ar 6 Ionawr 2014 at sylw'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol. Hysbysiad ysgrifenedig sy'n datgan bwriad Comisiynydd y Gymraeg i gynnal ymchwiliad safonau, ac sy'n pennu pwnc yr ymchwiliad safonau, yw hysbysiad rhagymchwilio. Ni chaiff y Comisiynydd gynnal ymchwiliad safonau oni bai iddo roi hysbysiad rhagymchwilio i bob person perthnasol (sefydliad) o leiaf 14 diwrnod cyn dechrau ar yr ymchwiliad.

Pwnc yr ymchwiliad safonau hwn oedd dyfarnu ar ba safonau (os o gwbl) a ddylai fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol (p'un a yw'r safonau eisoes wedi eu pennu gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1) ai peidio).

Cychwynnodd cyfnod yr ymchwiliad safonau hwn ar 27 Ionawr 2014. Daeth i ben ar 18 Ebrill 2014.

Yn rhan o'r ymchwiliad safonau hwn, casglwyd gwybodaeth gan bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol. Gwnaethpwyd hynny trwy dderbyn holiadur wedi ei lenwi ganddynt. Yn gyfochrog â'r broses o gasglu tystiolaeth gan bob person perthnasol, casglwyd tystiolaeth gan y Panel Cyngori a'r cyhoedd.

Gosodwyd holiadur i'r cyhoedd ar wefan Comisiynydd y Gymraeg. Pwrpas yr holiadur hwn oedd rhoi cyfle i aelodau'r cyhoedd nodi beth roeddent yn teimlo sy'n rhesymol i'r sefydliadau ei wneud a'i ddarparu yn Gymraeg, a hynny gan ystyried y gofynion ynghlwm wrth y safonau arfaethedig a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ar 6 Ionawr 2014. Gosodwyd hysbysiaid yn y wasg genedlaethol yn ystod cyfnod yr ymchwiliad safonau yn tynnu sylw'r cyhoedd at yr holiadur hwn. Yn ogystal â hynny, lansiodd fideo er mwyn rhoi cyflwyniad i'r broses, ac i ddangos i'r cyhoedd sut y gallant ymateb i ymchwiliadau safonau.

3. Rhesymoldeb a chymesuredd

Yn unol ag adran 63 (1) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, rhaid i'r Comisiynydd roi sylw i'r angen am sicrhau nad yw gofynion am i bersonau gydymffurfio â safonau yn rhinwedd adran 25 (1) yn afresymol neu'n anghymesur.

Wrth gynnal ymchwiliad safonau, rhaid i'r Comisiynydd ystyried:

(a) o ran pob gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 y mae person yn ei wneud, a yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson ai peidio, a

(b) o ran pob gweithgaredd o'r fath, os yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson, ddod i'r casgliad y dylai safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Wrth ystyried y cwestiwn o resymoldeb a chymesuredd, dylid nodi bod y Mesur yn rhoi dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau yn darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau yn Atodlen 9 a wneir gan y person (ac i'r graddau y mae'n eu gwneud) yn benodol gymwys i'r person hwnnw.

Ond nid oes rhaid i Weinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn sicrhau bod safonau cyflenwi gwasanaethau yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 os yw, neu i'r graddau y mae:

(a) adroddiad safonau o dan adran 64 yn nodi y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw, neu

(b) Gweinidogion Cymru o'r farn y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Nid yw hynny'n atal rheoliadau rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i berson.

Drwy wneud rheoliadau dan y Mesur hwn yn arferadwy drwy offeryn statudol, awdurdodir Comisiynydd y Gymraeg i roi hysbysiad cydymffurfio i berson.

Hysbysiad cydymffurfio yw hysbysiad a roddir i berson gan y Comisiynydd:

(a) sy'n nodi, neu'n cyfeirio at, un neu ragor o safonau a bennir gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1), a

(b) sy'n ei gwneud yn ofynnol i berson gydymffurfio â'r safon neu â'r safonau a nodir neu y cyfeirir ati neu atynt.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd wrth ddod i benderfyniad ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio a roddir i berson.

Nid yw'r ffaith bod safon yn benodol gymwys i berson yn golygu bod dyletswydd arno i gydymffurfio â'r safon honno. Dim ond os bydd y Comisiynydd yn rhoi hysbysiad cydymffurfio iddo, a bod yr hysbysiad hwnnw'n ei gwneud hi'n ofynnol i gydymffurfio â safon, y bydd y dyletswydd honno mewn grym.

Cyn rhoi hysbysiad cydymffurfio i berson, bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ymgynghori â'r person. Nid yw methiant y person i gymryd rhan mewn ymgynghoriad yn atal y Comisiynydd rhag rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw.

Wedi i Gomisiynydd y Gymraeg roi hysbysiad cydymffurfio i berson, caiff y person hwnnw wneud cais i'r Comisiynydd yn gofyn iddo ddyfarnu a yw'r gofyniad i gydymffurfio â'r safon honno, neu gydymffurfio â'r safon yn y modd hwnnw, yn afresymol neu'n anghymesur ai peidio. Pe bai'r Comisiynydd yn hysbysu person nad yw'r gofyniad i gydymffurfio â safon yn afresymol neu'n anghymesur, rhoddir hawl yn y Mesur iddynt apelio i'r Tribiwnlys er mwyn dod i ddyfarniad.

Meini Prawf Comisiynydd y Gymraeg

Wrth ddod i farn ar bwnc yr ymchwiliad safonau hwn, yn unol â'r gofynion yr amlinellir yn Rhan 4, Pennod 8 y Mesur, ystyriwyd y meini prawf canlynol ochr yn ochr â'r dystiolaeth a dderbyniwyd yn rhan o'r ymchwiliad safonau:

- A yw'r sefydliad yn agored i orfod cydymffurfio â safonau – a yw'r sefydliad yn dod o fewn Atodlen 5 a hefyd o fewn Atodlen 6, neu yn dod o fewn Atodlen 7 a hefyd o fewn Atodlen 8?
- A yw'r dosbarth o safon (cyflenwi gwasanaethau; llunio polisi; gweithredu; cadw cofnodion; hybu) yn gymwysadwy i'r sefydliad?
- A yw'r sefydliad yn gwneud y gweithgaredd³ dan sylw?
- A yw'r sefydliad eisoes wedi ymrwymo i ddarparu'r gweithgaredd, neu'r weithred dan sylw, yn rhannol neu'n llawn, drwy ei gynllun iaith statudol neu bolisi iaith Gymraeg?
- A yw'r sefydliad eisoes yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg (boed hynny'n cyfateb i'r union ofynion ynghlwm wrth y safon ai peidio), neu'n gwneud y gweithgaredd yn unol â'r safon?
- A yw mwyafrif helaeth y sefydliadau eraill o fewn yr un sector yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg, neu'n gwneud y gweithgaredd?
- A oes unrhyw resymau eraill yn erbyn, neu o blaid gwneud y safon yn benodol gymwys i'r sefydliad?

4. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan awdurdodau parciau cenedlaethol

Derbyniwyd tystiolaeth gan bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol. Roedd y dystiolaeth yma'n cynnwys 136 o gwestiynau mewn holiadur, yn ogystal â thystiolaeth bellach oedd yn cynnwys cyhoeddiadau, polisïau a deunyddiau a gynhyrchir yn ddwyieithog gan y sefydliadau eisoes.

Darllenwyd pob ymateb yn unigol a defnyddiwyd meddalwedd hefyd i gofnodi a dadansoddi'r dystiolaeth ac i adnabod themâu cyffredinol. Cynhaliwyd cyfarfodydd rheolaidd ymhlith swyddogion Comisiynydd y Gymraeg er mwyn dadansoddi'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan sefydliadau yn rhan o'r ymchwiliad safonau, ynghyd ag ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw.

Darperir yn yr adran hon ganran cyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yn erbyn y safonau, dylid nodi nad oedd modd cyfateb nifer o'r safonau mewn perthynas â gweithgareddau cyflenwi gwasanaethau, a hynny oherwydd natur fanwl y safonau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru. Mewn rhai amgylchiadau, mae'n bosib bod awdurdodau parciau cenedlaethol yn ymrwmo neu'n cydymffurfio â'r gofyniad, ond nid yw hwnnw wedi ei ddatgan yn benodol yn eu cynlluniau iaith Gymraeg. Er cysondeb, ni chofnodwyd y safonau hynny'n ymrwymadau cyfatebol fel rhan o'r gwaith gwirio.

Rhoddir crynodeb o'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan bob sefydliad. Roedd y dystiolaeth a gyflwynwyd yn cynnwys gwybodaeth ynghylch pa weithgareddau a wneir gan y sefydliadau dan sylw, pa weithgareddau maent yn gwneud trwy'r Gymraeg a'r graddau y maent yn gallu cydymffurfio â'r safonau.

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Gweithgaredd 1: Gohebiaeth Safonau ar gyfer gohebiaeth [1-8]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.⁴

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 83% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â gohebiaeth.

Serch hynny, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y gallai'r safon yn ymwneud â llofnodion Cymraeg electronig beri dryswch gan y byddai hynny'n rhoi'r argraff bod y swyddog dan sylw yn medru'r Gymraeg. Serch hynny mae'r awdurdod yn nodi y gall y safon fod yn bosibl o gytuno ar eiriad addas a fyddai'n galluogi gohebwy'r i wahaniaethu rhwng aelod o staff sy'n rhugl yn y Gymraeg ac aelod o staff sy'n ddysgwr neu'n ddi-Gymraeg.

Mynegwyd pryder gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ynghylch safon 8. Nododd ei fod o'r farn bod y safon yn ddiangen gan fod gweithredoedd bob dydd yr awdurdod yn cefnogi'r egwyddor yn naturiol. At hynny, cwestiynwyd ymarferoldeb gweithredu'r safon gan gynnig bod angen rhoi ystyriaeth i gynhyrchu marc safon neu logo fel y logo Iaith Gwaith cyfredol i'w ddefnyddio i gefnogi'r egwyddor yn hytrach na defnyddio datganiadau.

Ni dderbyniwyd gwrthwynebiad gan y mwyafrif o'r awdurdodau parciau cenedlaethol i'r gofynion mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn. Er hynny, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog, ei fod yn ystyried na fyddai gwneud y safonau dan sylw'n benodol gymwys yn rhesymol na chymesur a hynny oherwydd y goblygiadau yn nhermau cost ariannol i gydymffurfio pe bai rhaid i unrhyw ohebiaeth ag unigolion fod yn gwbl ddwyieithog. Er hynny, nododd ei fod eisoes yn cydymffurfio â rhai o'r safonau arfaethedig. Nododd 2 o'r 3 sefydliad (67%) eu bod yn ystyried y byddai gwneud detholiad o'r safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 2: Galwadau ffôn Safonau ar gyfer galwadau ffôn [9-18]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 o'r sefydliadau hynny (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn rhannol yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 83% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â galwadau ffôn.⁵

Mynegwyd pryder gan rai sefydliadau ynghylch eu gallu i gydymffurfio â rhai o'r safonau ar gyfer galwadau ffôn. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai'n anodd iawn darparu gwasanaeth dwyieithog cyflawn ar brydiau yn sgil diffyg adnoddau staffio o fewn y tîm Gwasanaethau Cwsmeriaid ac yn sgil anawsterau wrth geisio recriwtio staff dwyieithog. Er hynny, cadarnhawyd bod protocol ganddynt ar waith er mwyn eu cynorthwyo i ddelio â galwadau Cymraeg pan nad oes siaradwr Cymraeg ar

gael ar y switsfwrdd. Yn ogystal, nododd yr awdurdod nad ydyw'n defnyddio system awtomatig (safon 18) i lywio aelodau'r cyhoedd drwy weithdrefn benodol ar hyn o bryd ond bod y gwasanaeth ateb ar y switsfwrdd yn gwbl ddwyieithog.

Mynegodd 2 o'r sefydliadau hynny (67%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, bryderon ynghylch safon 16. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog y gallai'r safon fod yn gamarweiniol yn sgil y nifer o staff a fyddai'n gallu delio â galwadau Cymraeg ar hyn o bryd. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, fel y gwnaeth yng nghyd-destun safon 8, fod y safon hon yn ddiangen gan fod ei sefyllfa yn cefnogi'r egwyddor yn naturiol. Cwestiynwyd eto ymarferoldeb y safon gan gynnig bod angen rhoi ystyriaeth i gynhyrchu marc safon neu logo tebyg i'r logo Iaith Gwaith cyfredol i'w defnyddio i gefnogi'r egwyddor yn hytrach na defnyddio datganiadau.

Gweithgaredd 3: Llinellau cymorth a chanolfannau galwadau Safonau ar gyfer llinellau cymorth a chanolfannau galwadau [19-25]

Ni nododd yr un sefydliad eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O ganlyniad, ni nododd yr un sefydliad eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 10% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â llinellau cymorth a chanolfannau galwadau.⁶ Roedd yr ymrwymadau hyn yn cyfeirio at wasanaeth Cymraeg canolfan cyswllt cwsmeriaid â ddarperir gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro. Cofnodwyd y math hwn o ganolfan mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn hytrach na galwadau ffôn cyffredinol.

Nododd 1 o'r 3 sefydliad (33%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog, ei fod yn ystyried na fyddai gwneud y safonau dan sylw'n benodol gymwys yn rhesymol na chymesur. Ni chynigiodd y ddau awdurdod arall ateb i'r cwestiwn hwn.

Gweithgaredd 4: Cyfarfodydd personol Safonau ar gyfer cyfarfodydd personol [26-29]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 o'r 3 sefydliad (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oeddent yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg. Er hynny, cadarnhawyd ganddo y byddai swyddogion yn darparu siaradwr Cymraeg pe byddai rhywun yn mynegi ei bod yn dymuno cael cyfarfod personol yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 75% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd personol.⁷

Mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri bryderon ynghylch safonau 26, 28 a 29. Codwyd cwestiynau ynghylch ymarferoldeb safon 26, a nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro fod ei bapur pennawd eisoes yn datgan ei fod yn croesawu gohebiaeth yn Gymraeg a Saesneg ac y byddai ei newid i gynnwys datganiad ar yr elfen oedi yn golygu y byddai goblygiadau o ran cost ariannol ac na fyddai modd defnyddio'r cyflenwad o bapur pennawd sydd eisoes ar gael. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri eto ei fod o'r farn bod y safon yn ddi-angen gan godi'r angen i roi ystyriaeth i ddefnyddio marc safon neu'r logo iaith Gwaith cyfredol yn hytrach na datganiadau. Nododd y ddau sefydliad y byddai goblygiadau o ran cost ariannol pe bai'n rhaid cydymffurfio â safonau 28 a 29. Ategwyd hynny gan nodi nad oedd cynnig gwasanaeth cyfieithu ar y pryd o'r Saesneg i'r Gymraeg yn rhywbeth cyffredin ac felly nid oes galw amdano.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fod swyddi sydd wedi'u lleoli mewn ardaloedd lle y gwyddys bod y trigolion yn siarad Cymraeg eisoes wedi'u dynodi yn rhai â'r Gymraeg yn sgil hanfodol a bod modd i'r deiliaid swyddi hynny gynnal cyfarfodydd personol yn Gymraeg pan fo hynny'n briodol. Serch hynny, nododd yr Awdurdod rywfaint o bryder ynghylch ei allu i gydymffurfio â safon 27 mewn ardaloedd eraill gan nodi y byddai'n gwneud pob ymdrech i ddarparu siaradwyr Cymraeg, ond os na fyddai siaradwr Cymraeg ar gael yna byddai'n rhaid darparu cyfieithydd i alluogi hynny (yn unol â safonau 28 a 29).

Gweithgaredd 5: Cyfarfodydd cyhoeddus Safonau ar gyfer cyfarfodydd cyhoeddus [30-38]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 o'r sefydliadau hynny (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oedd yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 93% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd cyhoeddus.⁸

Er bod Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro wedi ymrwymo i ddarparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd pan fo'r angen i siarad Cymraeg yn hysbys ymlaen llaw, nododd ei fod o'r farn bod gofyn darparu'r cyfleuster hwn ym mhob cyfarfod yn afresymol ac yn anghymesur yn enwedig pan gynhelir cyfarfodydd mewn ardaloedd lle

8 ⁷ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

⁸ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

nad oes llawer o siaradwyr Cymraeg.

Nododd Awdurdod Parc Bannau Brycheiniog y byddai goblygiadau o ran adnoddau pe bai'n derbyn nifer o geisiadau am gael defnyddio'r Gymraeg mewn cyfarfodydd. Yn yr un modd, mynegodd yr Awdurdod y byddai goblygiadau o ran cost ariannol pe bai'n rhaid cydymffurfio â safonau 37 a 38.

Cododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri gwestiynau o ran ymarferoldeb safon 34 tebyg i'r rhai a godwyd yn nghyd-destun safonau 8, 16 a 26.

Gweithgaredd 6: Cyhoeddusrwydd a hysbysebu Safonau ar gyfer cyhoeddusrwydd a hysbysebu [41]

Nododd 2 o'r sefydliadau (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd y ddau sefydliad eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri nad oedd yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. Er hynny, nodir yng nghynllun iaith Gymraeg Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri y caiff hysbysebion, deunydd cyhoeddusrwydd, arddangosfeydd, byrddau gwybodaeth ac arolygon cyhoeddus oll eu llunio yn y Gymraeg neu yn y Gymraeg a'r Saesneg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safon mewn perthynas â chyhoeddusrwydd a hysbysebu.⁹

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y dylai copi caled o'i bapur newydd a anelir yn bennaf at ymwelwyr o'r tu allan i Gymru gael ei eithrio o'r safon hon, er ei fod yn cytuno i gyhoeddi fersiwn cwbl ddwyieithog yn electronig. Nododd y byddai cynhyrchu copi caled cwbl ddwyieithog yn arwain at bapur newyddion â llai o wybodaeth ynddo.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog nad oedd modd iddo ddarparu gwybodaeth yn Gymraeg ar gyfryngau cymdeithasol ar hyn o bryd gan nad oes siaradwr Cymraeg yn y tîm Cyfathrebu. Mynegodd yr Awdurdod na fyddai cyfieithydd yn medru cyflawni'r gwaith hwn gan na fyddent yn deall yr arddulliau y maent yn eu defnyddio i'r un graddau. Nodwyd hefyd fod oedi, ar hyn o bryd, wrth ddisgwyl am gyfieithiadau Cymraeg i'r wefan gan mai siaradwyr Saesneg yw'r mwyafrif o olygyddion y we.

Ni chynigodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri unrhyw sylwadau pellach i'r cwestiwn hwn yn sgil nodi nad ydyw'n gwneud y gweithgaredd dan sylw.

Gweithgaredd 7: Arddangosfeydd cyhoeddus Safonau ar gyfer arddangosfeydd cyhoeddus [42]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safon mewn perthynas ag arddangosfeydd cyhoeddus.¹⁰

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) fod y safon hon yn arfer safonol ganddynt ac y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 8: Cyhoeddiadau Safonau ar gyfer cyhoeddiadau [43-45]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 sefydliadau (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oedd yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg. Er hynny, yn y dystiolaeth a dderbyniwyd ganddo, nodwyd bod nifer o'r cyhoeddiadau a restrir yn safon 43 ar gael yn ddwyieithog.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyhoeddiadau.¹¹

Mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog bryderon ynghylch cydymffurfio â safon 43 yn benodol o ran agendâu, cofnodion a phapurau eraill ar gyfer cyfarfodydd, cynadleddau neu seminarau. Roedd y rhesymau dros hynny yn cynnwys goblygiadau cost ariannol wrth gyfieithu, argraffu a phostio, terfynau amser mwy caeth a allai arwain at ragor o broblemau os oes rhaid atal cyhoeddi dogfennau cyn iddynt gael eu cyfieithu. Eglurodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai gallu cydymffurfio â safon 43 mewn modd graddol yn fwy rhesymol fel y gellir sicrhau darpariaeth ddigonol mewn cyllidebau yn y dyfodol.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri anfodlonrwydd ynghylch safon 44 gan ei fod o'r farn ei bod yn gwanhau'r ddarpariaeth Gymraeg sydd eisoes ar gael. Serch hynny, nodwyd y byddai'r safon yn briodol iddo pe bai pob asesiad yn cadarnhau'r angen am fersiwn Gymraeg o gyhoeddiad.

¹⁰ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

¹¹ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

Gweithgaredd 9: Ffurflenni

Safonau ar gyfer ffurflenni [46-49]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, a'u bod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw'n Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â ffurflenni.¹²

Ni dderbyniwyd unrhyw wrthwynebiad cryf i'r gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau. Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 10: Gwefannau a gwasanaethau ar-lein

Safonau ar gyfer gwefannau a gwasanaethau ar-lein [50-52]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â gwefannau a gwasanaethau ar-lein.¹³ Dylid nodi nad yw cynlluniau iaith Gymraeg wedi ymdrin ag apiau fel rheol gan nad oedd y cyfrwng gwn yn amlwg nac yn gyffredin pan gytunwyd hwy.

Derbyniwyd ymateb cadarnhaol i'r cwestiwn hwn gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri gyda'r ddau sefydliad yn nodi eu bod eisoes yn cydymffurfio â gofynion y safonau.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fod dyhead i allu cydymffurfio â safonau 50 a 51 a bod yr awdurdod eisoes yn ystyried sefydlu cytundeb fframwaith cyfieithu fel nad yw cynnwys y gwefannau, sydd eisoes wedi cael eu cyfieithu'n llawn, yn dyddio ond y byddai angen amser arno i gydymffurfio fel bod y fframweithiau angenrheidiol yn cael eu sefydlu. O ran apiau a safon 52, nododd yr awdurdod fod apiau ar gyfer ymwelwyr eisoes yn ddwyieithog ond bod yr apiau a fwriadwyd i'w defnyddio'n fewnol yn uniaith Saesneg ac na fyddai'n rhesymol cyfieithu'r rheini oni bai bod rheswm penodol dros wneud hynny.

¹² Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

¹³ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

Gweithgaredd 11: Arwyddion

Safonau ar gyfer arwyddion [53-57]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, a'u bod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw'n Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 93% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas ag arwyddion.¹⁴

Nododd 2 o'r sefydliadau hynny (67%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai gwneud detholiad o'r safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Nododd y tri sefydliad fod eu harwyddion eisoes yn ddwyieithog a mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ei allu i gydymffurfio'n llawn â'r holl safonau hyn.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ei fod eisoes yn cydymffurfio â'r safonau hyn ac yn rhannol â safon 56. Yn yr un modd, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fod modd iddo gydymffurfio â'r safonau ond nad ydyw'n cydymffurfio â safon 56 gan fod ei gynllun iaith presennol yn nodi mai'r testun Saesneg sydd i'w osod fel y caiff ei ddarllen gyntaf. O ganlyniad, bu gwrthwynebiad gan y ddau sefydliad hwn i safon 56 â'r ddau yn nodi y dylai'r safon fod yn gymwys i arwyddion newydd yn unig a bod unrhyw arwyddion cyfredol nad ydynt yn cydymffurfio â'r safon yn cael eu newid pan fo'r angen i wneud hynny'n codi.

Gweithgaredd 12: Derbyn ymwelwyr

Safonau ar gyfer derbyn ymwelwyr [58-62]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â derbyn ymwelwyr.¹⁵

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur a nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri fod ganddo niferoedd digonol o staff Cymraeg i allu gweithredu'r safonau hyn heb unrhyw anhawster.

¹⁴ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁵ Average percentage of commitments within the organizations' Welsh language schemes, which correspond to the standards for each activity

Serch hynny, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai'n anodd iawn darparu gwasanaeth dwyieithog cyflawn ar brydiau gan mai dim ond un aelod o staff y tîm Gwasanaethau Cwsmeriaid sy'n rhugl yn y Gymraeg, ynghyd â dau ddysgwyr. Nodwyd hefyd fod yr Awdurdod wedi wynebu anawsterau wrth recriwtio staff dwyieithog yn y gorffennol. Yn yr un modd, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fod modd iddo fodloni'r safonau y rhan fwyaf o'r amser ond ei bod yn anodd gwarantu hynny mewn cyfnodau o salwch neu absenoldeb gwyliau.

Gweithgaredd 13: Hysbysiadau swyddogol Safonau ar gyfer hysbysiadau swyddogol [63-65]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 sefydliad (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oedd yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg. Er hynny, yn y dystiolaeth a dderbyniwyd ganddo, nodwyd bod yr awdurdod yn cyhoeddi 'hysbysiadau safle' sy'n ymwneud â chynllunio, ynghyd â hysbysiadau statudol sy'n ymwneud â chyhoeddi ac archwilio'r datganiad blynyddol o gyfrifon yn ddwyieithog.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 78% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â hysbysiadau swyddogol.¹⁶

Cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri eu bod eisoes yn cydymffurfio â gofynion y safonau hyn gan eu bod yn cyfateb i ymrwymadau yn eu cynllun iaith cyfredol.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog nad yw'n arfer safonol ganddo ar hyn o bryd i gyhoeddi hysbysiadau swyddogol yn Gymraeg. O'r herwydd, mynegwyd pryder o ran costau ariannol pe bai'n rhaid cydymffurfio â'r safonau hyn yn y dyfodol yn enwedig gan fod ei gostau cyhoeddi eisoes yn uchel. Nododd yr Awdurdod hefyd fod yr ychydig hysbysiadau sy'n cael eu cyhoeddi'n ddwyieithog yn gosod y testun Saesneg fel mai hwnnw sy'n cael ei ddarllen gyntaf, yn unol â'i gynllun iaith cyfredol.

Gweithgaredd 14: Dyfarnu grantiau Safonau ar gyfer dyfarnu grantiau [66-69]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, a'u bod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw'n Gymraeg

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 92% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â dyfarnu grantiau.¹⁷

Derbyniwyd ymateb cadarnhaol i'r safonau ar gyfer dyfarnu grantiau, â'r holl sefydliadau (100%) yn cadarnhau bod y gofynion eisoes yn arfer cyfredol, a'u bod yn rhesymol a chymesur mewn egwyddor.

Gweithgaredd 15: Dyfarnu contractau Safonau ar gyfer dyfarnu contractau [70-73]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 sefydliad (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oedd yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg. Er hynny, yn y dystiolaeth a dderbyniwyd ganddo, nododd ei fod yn aml yn gofyn i gontractwyr am dystiolaeth eu bod yn gallu cyflenwi elfennau o'r prosiect yn Gymraeg, ond nid yw wedi gofyn am gyflwyniadau yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 67% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â dyfarnu contractau.¹⁸

Ni dderbyniwyd unrhyw wrthwynebiad gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro i'r safonau hyn gan iddo nodi y cyhoeddir pob gwahoddiad i dendro am gontractau dros £25,000 ar hyn o bryd ar wefan Llywodraeth Cymru, Gwerthwch i Gymru ac y tueddir i gymryd tendrau oddi wrth restr cymeradwy o gontractwyr y mae eu dewis iaith eisoes yn hysbys iddynt ar gyfer tendrau sy'n is na'r swm hwnnw. Ni dderbyniwyd unrhyw wrthwynebiad i'r safonau hyn gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri chwaith gan iddo nodi y gall eu gweithredu yn llawn.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog eu fod yn aml yn gofyn i gontractwyr am dystiolaeth eu bod yn gallu cyflawni elfennau o'r prosiect yn Gymraeg ond nad ydyw wedi gofyn am gyflwyniadau yn Gymraeg. Eglurodd yr awdurdod y byddai cydymffurfio â'r safonau hyn yn arwain at oblygiadau o ran adnoddau ac yn ymestyn amserlenni. Serch hynny, fe nododd y byddai'n falch o gydymffurfio â safonau 71 i 73 pan fwriedir i'r gwaith sy'n cael ei roi ar dendr gael ei gyflwyno o leiaf yn rhannol trwy gyfrwng y Gymraeg. O ran tendrau lle nad yw'r Gymraeg yn gymhwyster hanfodol ar eu cyfer, fe nododd y byddant yn falch o derbyn ceisiadau a gynhyrchwyd yn ddwyieithog, yn Gymraeg neu'n Saesneg.

¹⁷ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁸ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

Gweithgaredd 16: Codi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael Safonau ar gyfer codi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael [74-77]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, a'u bod yn gwneud y gweithgaredd hwnnw mewn perthynas â'r Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 58% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chodi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael.¹⁹

Er bod Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro yn nodi y gall gydymffurfio â'r holl safonau hyn, fe nododd y byddai goblygiadau ariannol i hynny ac y byddai'n rhaid iddo ddod o hyd i gyllideb drwy wasanaethau eraill prin eu cyllid. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog fod modd cydymffurfio â'r safonau hyn ar y cyfan ond y byddai angen peth amser arno er mwyn gallu cydymffurfio â safon 74.

Ategodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri fod yr Awdurdod yn gweithredu mewn ffordd gwbl ddwyieithog ac, o'r herwydd, eglurodd nad oedd o'r farn bod angen datganiadau yn unol â safonau 74 a 76 i ddweud pa wasanaethau sydd ar gael yn Gymraeg gan fod pob gwasanaeth ar gael yn y Gymraeg. Mynegodd yr Awdurdod hefyd aneglurder ynghylch yr hyn sy'n ofynnol o dan safon 77 gan nodi y byddai gorfod cynnal cronfa ddata er mwyn profi cydymffurfiaeth yn creu baich biwrocratig diangen.

Safonau cyflenwi gwasanaethau ychwanegol i'r rhai a restrir yn Atodlen 9 Gweithgaredd 17: Digwyddiadau cyhoeddus Safonau ar gyfer digwyddiadau cyhoeddus [39-40]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 sefydliad (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog a nododd nad oedd yn gwneud y gweithgaredd yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 50% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â digwyddiadau cyhoeddus.²⁰

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai'n anodd cydymffurfio â safon 40 gan nad yw pob aelod o staff sy'n gweithio yn y canolfannau priodol yn siarad Cymraeg. Serch hynny, fe nodir bod protocol mewn lle fel y gall y staff hynny ffonio aelod arall o staff sy'n siarad Cymraeg er mwyn cael cymorth pan nad oes siaradwr Cymraeg ar gael yn y digwyddiad ei hun.

¹⁹ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

²⁰ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei fod yn trefnu dau ddiwyddiad mawr bob blwyddyn ar gyfer y cyhoedd ar ffurf ffair. Er y caiff yr holl ddeunydd cyhoedduswydd ei gyhoeddi yn ddwyieithog fe nododd na allai fynnu bod cwmnïau allanol yn darparu eu cyfraniad yn Gymraeg.

Eglurodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri nad yw'n gofyn i'r sawl sy'n mynychu cyfarfod cyhoeddus a ydyw yn dymuno cyfrannu yn Gymraeg gan nad oes angen iddo wneud hynny. Nodwyd bod y cyfarfodydd hyn yn cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg a bod swyddogion yr Awdurdod yn cyfathrebu yn Gymraeg gan alluogi mynychwyr i gyfrannu yn Gymraeg pe dymunet. Nodwyd hefyd eu fod yn darparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd ym mhob cyfarfod o'r fath.

Gweithgaredd 18: Hunaniaeth gorfforaethol a brandio Safonau ar gyfer hunaniaeth gorfforaethol a brandio [78]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 83% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safon mewn perthynas â hunaniaeth gorfforaethol a brandio.²¹

Cadarnhaodd y 3 sefydliad eu bod o'r farn y byddai'n rhesymol a chymesur gwneud y safon hon yn benodol gymwys iddynt.

Gweithgaredd 19: Cyrsiau Safonau ar gyfer cyrsiau [79-81]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 78% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chysiau.²²

Mynegodd Awdurdod Parc Arfordir Cenedlaethol Penfro bryder ynghylch ymarferoldeb y safonau hyn. Nododd ei fod ar hyn o bryd yn darparu gweithgareddau i ysgolion ac i grwpiau eraill yn eu dewis iaith ac yn gwneud pob ymdrech i drefnu bod hyfforddiant yn cael ei gynnal trwy gyfrwng y Gymraeg pan y gofynnir amdano. Serch hynny, nododd ei fod wedi'i gyfyngu gan y nifer bach o staff Cymraeg eu hiaith all gyflwyno'r cyfryw

²¹ Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

²² Canran cyfartalog yr ymrwymïadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau ar gyfer pob gweithgaredd.

wasanaeth ac, o ganlyniad, nododd y byddai gofyniad i gynnal cwrs addysg neu hyfforddiant yn unol â chanfyddiadau'r asesiad a grybwyllir yn safon 81 yn fwy ymarferol na gofyniad i gynnal pob cwrs yn Gymraeg.

Mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri cryn bryderon ynghylch y safonau hyn yn ogystal. Gwahaniaethir rhwng tri math o gwrs a ddarperir gan yr Awdurdod: hyfforddiant mewnol i staff sy'n cynnwys prynu cwrs i mewn neu brynu gwasanaeth arbenigwr i'w gynnal; cyrsiau cyhoeddus sy'n cynnwys mynychwyr o Brydain ac o dramor; a chysiau i ysgolion gan gynnwys i ysgolion o'r tu allan i Gymru. O'r herwydd, ac yn yr un modd ag Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, nododd ei fod o'r farn mai safon 81 yn unig sy'n ymarferol iddo ei gweithredu.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei fod eisoes yn cynnig yr holl gyrsiau a ddarperir ganddo trwy'r Gwasanaeth Addysg yn ddwyieithog. Nododd hefyd ei fod yn darparu hyfforddiant i fusnesau preifat yn y sector twristiaeth a hynny yn Saesneg yn unig hyd yma ond y byddai modd darparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd pe bai'n derbyn cais amdanynt yn Gymraeg.

Gweithgaredd 20: Systemau annerch y cyhoedd Safonau ar gyfer systemau annerch y cyhoedd [82-83]

Nododd 0 o'r 3 sefydliad (0%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O ganlyniad, ni nododd yr un sefydliad eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 0% o'r ymrwymadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â systemau annerch y cyhoedd.²³

Gan nad oedd yr un sefydliad wedi nodi eu bod yn cynnal y gweithgaredd dan sylw, ni atebodd yr un sefydliad y cwestiwn oedd yn gofyn a fyddai gwneud safonau yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur. Er hynny, yn y cwestiynau pellach a ofynnwyd i'r sefydliadau dan sylw, cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 21: Cronfeydd data Safonau'n ymwneud â chronfeydd data [84-85]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw. O'r rhai hynny, nododd 2 sefydliad (67%) eu bod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw yn Gymraeg. Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro a nododd nad oedd yn gwneud

y gweithgaredd mewn perthynas â'r Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymïadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau dan sylw, ar gyfartaledd roedd 33% o'r ymrwymïadau yn cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chronfeydd data.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro nad oedd modd gwneud sylwadau ar y ffaith a ddylai safon 84 fod yn gymwys i'r awdurdod hwn heb wybod yn union sut y bwriedir casglu gwybodaeth am ddewis iaith y personau sy'n dymuno defnyddio gweithgareddau'r gwasanaeth. Nododd yr awdurdod y gall amgylchiadau unigolion newid gan nodi efallai y byddai'n well gan unigolyn drafod materion cyffredinol yn y Gymraeg ond trafod materion technegol, cymhleth yn y Saesneg ac felly awgrymodd y byddai'n fwy ymarferol holi am ddewis iaith bob tro y cysylltir ag unigolyn.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri fel ei gilydd nad oes ganddynt dull safonol o gadw cofnod o ddewis iaith personau. I'r perwyl hwnnw nodwyd ganddynt y byddai goblygiadau o ran cost ariannol ac adnoddau staffio pe byddai'n rhaid cydymffurfio â'r safonau hyn. Mynegodd y ddau wrthwynebiad cryf i'r safonau a nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei fod o'r farn na fyddai modd cyfiawnhau cost o'r fath o gofio'r cyfyngiadau ariannol sy'n wynebu'r awdurdod ar hyn o bryd.

Mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, fel Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, bryderon ynghylch ymarferoldeb y gronfa ddata gan y gallai amgylchiadau unigolion newid yn ddibynnol ar y pwnc. Fe honnodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri hefyd na fyddai cronfa ddata o'r fath yn cael ei defnyddio gan y byddai swyddogion yn dibynnu ar eu dealltwriaeth bersonol eu hunain gan olygu y byddai gorfod cydymffurfio â'r safonau yn creu baich diangen ac aneffeithiol iddynt.

Safonau llunio polisi [86-94]

Nododd yr holl sefydliadau fod y safonau llunio polisi, mewn egwyddor, yn arfer cyfredol a'u bod yn gweithredu'n unol â hwy, i raddau gwahanol, drwy eu cynlluniau iaith Gymraeg.

Cadarnhaodd 2 o'r sefydliadau (67%) sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, eu bod yn ymgynghori wrth wneud penderfyniadau polisi. Nododd 1 o'r 3 sefydliad (33%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, nad oedd yn gwneud hynny ar hyn o bryd.

Cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ei fod yn arfer safonol ganddo i sicrhau ei bod yn ofynnol i awduron polisi ystyried unrhyw oblygiadau y gallai'r mater dan ystyriaeth ei gael ar yr iaith Gymraeg. Cadarnhawyd bod y broses

ymgyngori ar Gynllun Datblygu Lleol yn un eang, lle ymgynghorwyd â mwy na 1500 o sefydliadau/unigolion. Rhoddir ystyriaeth i farn y cyhoedd cyn mabwysiadu'r polisiau, a chyhoeddir adroddiad pellach ar y modd yr ymdriniodd y swyddogion â'r sylwadau a dderbyniwyd yn sgil y broses ymgynghori.

Ategodd hyn ymhellach gan ddatgan ei fod wrthi'n datblygu proses gadarnach o asesu effaith, gan ei gwneud yn ofynnol i awduron ystyried effaith y pwnc ar bob un o'r nodweddion gwarchoddedig, gan gynnwys yr iaith Gymraeg. Petai'r effaith ymddangosiadol yn cael ei hystyried yn ddigon difrifol, gallai hynny arwain at gynnal ymarferiad ymgynghori â'r cyhoedd. Er hynny, roedd o'r farn y byddai'n afresymol ac yn anghymesur ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod ymgynghori â'r cyhoedd ynghylch pob polisi.

Mae gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ffurflen fonitro ar gyfer pob adroddiad a gyflwynir i'r awdurdod er mwyn iddo ystyried yr effaith y byddai'r cynigion yn ei chael ar bob un o'r nodweddion gwarchoddedig, sy'n cynnwys y Gymraeg. Pe bai'r cynnig yn debygol o gael effaith sylweddol, byddai'r awdurdod yn cynnal asesiad llawn o'r effaith, gan gynnwys ymgynghoriad cyhoeddus. Ategodd hynny gan gadarnhau bod y Cynllun Datblygu Lleol yn cynnwys datganiad ar amddiffyn y Gymraeg.

Nododd Awdurdod Parc Bannau Brycheiniog ei fod eisoes yn ymgymryd â safonau 92, 93 a 94 yn sgil y gweithdrefnau sydd wedi'u sefydlu drwy ei Gronfa Datblygu Cynaliadwy, ac felly y gellir cydymffurfio â'r gofynion hyn.

Cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ei fod eisoes yn cydymffurfio â'r holl ofynion ynghlwm wrth y safonau llunio polisi.

Safonau gweithredu [95-120]

Safonau ar gyfer defnyddio'r Gymraeg mewn gweinyddiaeth fewnol [95-100]

Wrth ystyried safon 95, nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn gweithredu'n llawn neu'n rhannol â'r safon ar hyn o bryd. Dywedodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ei fod yn darparu'r holl dogfennau a nodir yn safon [95] os yw'r cyflogai neu'r gweithiwr yn dymuno. Mynegodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog mai dogfennau sy'n amlinellu swydd ddisgrifiad a/neu amcanion a gynhyrchir yn ddwyieithog. Yn yr un modd, nodwyd gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro mai dogfennau contract cyflogaeth, contract gweithiwr am wasanaethau a dogfennau yn amlinellu swydd ddisgrifiad a/neu amcanion a gynhyrchir yn ddwyieithog ar hyn o bryd.

Wrth ymateb i safon 96, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ei fod yn cyhoeddi'r holl ddogfennau a restrir yn safon 96 yn Gymraeg. Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog nad

oeddent yn cyhoeddi unrhyw ddogfen a restrir yn safon 96 yn Gymraeg. Er hynny, ategodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddai'r Awdurdod yn cyhoeddi'r dogfennau y cyfeirir atynt yn Gymraeg petai cais yn dod i law gan gyflogeion.

Wrth ymateb i safonau 97-100, nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) y byddai modd iddynt gydymffurfio â'r gofynion yn ymwneud â chyfarfodydd a nodir yn safonau 97 a 98 yn Gymraeg. Gan ystyried y safonau'n ymwneud â chyfieithu ar y pryd, cadarnhaodd bob un o'r sefydliadau y byddant yn darparu gwasanaeth cyfieithu petaent yn cael cais am hynny.

Safonau ar gyfer TGCh a deunyddiau cymorth [101-104]

Wrth ymateb i'r safonau arfaethedig ar gyfer TGCh a deunyddiau cymorth, nododd 2 o'r 3 sefydliad (67%) eu bod yn gweithredu system fewnwyd. O'r rhai hynny, Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri yn unig a nododd ei fod yn gweithredu system fewnwyd yn Gymraeg, gan gynnwys y rhyngwyneb a'r dewislenni. Mynegodd 2 o'r sefydliadau hynny (67%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro eu bod yn darparu systemau gwirio sillafu a gramadeg Cymraeg i gyflogeion a gweithwyr. Eglurodd 2 sefydliad (67%) hefyd eu bod yn darparu rhyngwynebau Cymraeg ar gyfer meddalwedd lle bo rhyngwyneb yn bodoli eisoes.

Wrth gyflwyno ei dystiolaeth, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Parc Arfordir Penfro y byddai'n golygu llawer o waith a chostau i alluogi'r rhyngwyneb fod yn gwbl ddwyieithog, a rhaid fyddai caniatáu amser yn rhaglen waith y tîm TG er mwyn galluogi hyn. Nodwyd y byddai gofyn cael amser i lwytho'r wybodaeth er mwyn cydymffurfio â'r safon hon [104]. Yn yr un modd, nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog y gofynion o ran cost y feddalwedd yn ogystal â chostau cymorth parhaus.

Cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri ei fod eisoes yn gweithredu safonau 101 i 104.

Safonau ar gyfer sgiliau'r Gymraeg – cynllunio a hyfforddi'r gweithlu [105-110]

Cafwyd cadarnhad nad oedd yr un awdurdod parc cenedlaethol yn gweithredu Strategaeth sgiliau iaith Gymraeg sefydliadol ar hyn o bryd.

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) eu bod yn cynnig cyfleoedd i'w cyflogeion a'u gweithwyr gael hyfforddiant yn y Gymraeg yn ystod ac y tu allan i oriau gwaith. Nododd 2 o'r 3 sefydliad (67%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, eu bod yn cynnig cyrsiau hyfforddiant er mwyn i'w cyflogeion a'u gweithwyr feithrin ymwybyddiaeth o'r Gymraeg.

Ni nododd yr un awdurdod parc cenedlaethol eu bod yn cynnig cyrsiau hyfforddiant i feithrin dealltwriaeth o'r gofynion sydd ar y sefydliad i weithredu cynllun iaith Gymraeg, na dealltwriaeth o ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle. Er hynny, mynegodd pob awdurdod parc cenedlaethol eu bod yn darparu gwybodaeth i godi ymwybyddiaeth cyflogeion a gweithwyr o'r Gymraeg ym mhob cwrs sefydlu.

Nododd 2 o'r sefydliadau hynny (67%), sef Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro eu bod yn ymrwymo'n llawn neu'n rhannol i safon 110.

Safonau ar gyfer recriwtio [111-115]

Yn yr un modd â'r safonau ar gyfer cynllunio a hyfforddi'r gweithlu, nid oedd unrhyw wrthwynebiad i'r gofynion ynghlwm wrth safonau 111-115 [recriwtio]. Nododd yr holl sefydliadau bod y safonau ar gyfer cynllunio a hyfforddi'r gweithlu, mewn egwyddor, yn arfer cyfredol a'u bod yn gweithredu'n unol â hwy drwy eu cynlluniau iaith Gymraeg.

Cadarnhawyd bod pob elfen o'r gofynion ynghlwm â safon 112 yn bethau yr oeddent yn eu gwneud fel mater o drefn ar hyn o bryd. Nododd pob un awdurdod parc cenedlaethol nad ydynt yn rhoi lle i'r ymgeisydd nodi y byddai'n hoffi cael cyfweiliad yn Gymraeg ar ffurflenni cais ar hyn o bryd. Er hynny, cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro y byddant yn sicrhau y cynhelir cyfweiliadau'n Gymraeg, neu fod gwasanaeth cyfieithu ar y pryd yn cael ei drefnu, pan fo ymgeisydd wedi gwneud cais am hynny.

Cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri fod pob cyfweiliad am swydd wag yn cael eu cynnal yn y Gymraeg gyda rhai cwestiynau Saesneg er mwyn asesu sgiliau Saesneg yr ymgeisydd. Nododd hefyd y byddai gwasanaeth cyfieithu ar y pryd ar gael yn y cyfweiliad pe bai angen. O'r herwydd, nid oedd o'r farn bod safonau 113 i 115 yn berthnasol iddo.

Safonau ar gyfer arwyddion, cyhoeddiadau a negeseuon sain [116-119]

Nododd 3 o'r 3 sefydliad (100%) fod arwyddion sy'n cael eu harddangos y tu mewn i adeiladau'r sefydliad yn Gymraeg.

Safonau ar gyfer cyhoeddiadau a negeseuon sain [120]

Cadarnhaodd y 3 sefydliad nad oeddent yn gwneud unrhyw gyhoeddiadau a negeseuon sain o fewn adeiladau'r sefydliad, yn yr un modd â systemau annerch y cyhoedd [82-83].

Safonau hybu [121-125]

Yn yr un modd â'r safonau gweithredu, nid yw'r gofynion ynghlwm wrth y safonau hybu yn ddisgwyliad cyffredin yng nghynlluniau iaith Gymraeg cyfredol y sefydliadau. Er hynny, wrth ymateb i'r cwestiynau'n ymwneud â safonau hybu yn rhan o'r ymchwiliad safonau, nodwyd sawl enghraifft o weithgareddau hybu y gwna'r sefydliadau eisoes o'u gwirfodd.

Ni nododd yr un awdurdod parc cenedlaethol eu bod yn gweithredu strategaeth sefydliadol er mwyn hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn ehangach. Er hynny, derbyniwyd enghreifftiau amrywiol o'r gweithgareddau y maent yn eu gwneud er mwyn hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn ehangach. Roedd y rhain yn cynnwys cynnal digwyddiadau Cymraeg eu cyfrwng yn rhan o'u rhaglen flynyddol o weithgareddau ynghyd â gweithio'n agos gydag ysgolion lleol.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro ei fod yn gwneud popeth o fewn ei allu i hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn ehangach, a hynny o fewn yr adnoddau sydd ganddo. Er hynny, roedd o'r farn bod y gwaith o baratoi ac adolygu strategaeth (safonau 124 a 125) yn anghymesur â'r buddiannau ychwanegol fyddai'n dod yn sgil y cyfryw strategaeth.

Yn rhan o'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog, nododd nad oedd wedi derbyn ceisiadau, na chwynion yn honni ei fod wedi methu ag ariannu mentrau i hyrwyddo'r Gymraeg gan nodi pe bai'n derbyn ceisiadau o'r fath, y byddai'n eu trin mewn modd ystyriol.

Cyfeiriodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri at y gostyngiad sylweddol yn ei gyllideb gan Lywodraeth Cymru dros y ddwy flynedd ariannol nesaf, gan nodi y byddai'n annhebygol y byddai modd ariannu unrhyw weithgareddau newydd neu allanol yn y gymuned i hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg. Pwysleisiodd na fyddai'r defnydd o'r iaith Gymraeg o fewn yr Awdurdod yn cael ei effeithio o gwbl yn sgil y toriadau hyn.

Safonau cadw cofnodion [126-134]

Nododd yr holl sefydliadau bod y safonau cadw cofnodion, mewn egwyddor, yn arfer cyfredol a'u bod yn gweithredu'n unol â hwy drwy eu cynlluniau iaith Gymraeg. Ceir ymrwymadau yng nghynlluniau iaith Gymraeg yr holl sefydliadau i ddarparu adroddiad monitro blynyddol at sylw Comisiynydd y Gymraeg, ynghyd â chadw cofnod o gwynion a dderbynnir ganddynt yn ymwneud â gweithrediad eu cynlluniau iaith.

Nododd Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei fod yn cadw cofnodion am lythyrau sy'n cyrraedd yr awdurdod yn unig ar hyn o bryd. Nododd hefyd nad oes gweithdrefn i fonitro gwybodaeth am yr iaith y derbynnir neges e-bost ynddi, ac nad oedd yn ymwybodol o ffordd awtomatig o wneud hyn.

Roedd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri o'r farn bod y safonau cadw cofnodion wedi eu hanelu at awdurdodau sydd ddim yn hollol ddwyieithog, ac nad yw'r gofynion yn adlewyrchu ei amgylchiadau. Cadarnhawyd bod gwiriadau ar hap yn digwydd yn rheolaidd yn ystod y flwyddyn, sy'n cynnwys galwadau ffôn ac ymholiadau ysgrifenedig gan gwsmer cudd i Ganolfannau Croeso a phrif dderbynfeydd yr awdurdod. Yn yr un modd, nodwyd bod cyhoeddiadau'r awdurdod i gyd yn cael eu gwirio cyn iddynt gael eu cyhoeddi, gyda sampl o lythyrau ac e-byst yn cael eu gwirio yn chwarterol.

Heblaw am gronfa ddata cwynion, cadarnhaodd Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri nad oedd unrhyw gronfa ddata arall ganddynt ar gyfer cofnodi dewis iaith cwsmeriaid. Nodwyd bod y rhan fwyaf o gwsmeriaid yr awdurdod yn ymwelwyr sy'n cysylltu â staff allanol, ac felly ni fyddai'n ymarferol iddynt gadw cronfa ddata. O ran cwsmeriaid sy'n cysylltu â'r brif swyddfa yn rheolaidd (h.y. pobl heb ymholiad unigryw), nodwyd bod aelodau staff yn gwirio ffeiliau achos e.e. ceisiadau cynllunio i weld beth yw dewis iaith y cwsmer. Aethpwyd ymlaen i nodi y byddai creu cronfa ddata yn creu baich biwrocrataidd afresymol.

Roedd Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro o'r farn y byddai'n afresymol i orfod monitro pob un o'r gweithgareddau y cyfeirir atynt yn Safon 126 gan fod y staff presennol eisoes yn ysgwyddo mwy o gyfrifoldebau yn sgil y toriadau yn y gyllideb ar hyn o bryd a phrin iawn yw'r cyfleoedd i ehangu. Serch hynny, nodwyd y byddai'n bosibl gwneud gwiriadau ar hap bob chwarter i sicrhau cydymffurfiaeth â'r safonau.

5. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau'r cyhoedd

Derbyniwyd 409 o ymatebion gan aelodau'r cyhoedd i'r ymchwiliadau safonau a gynhaliwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg. Derbyniwyd 182 o ymatebion i'r ymchwiliad safonau gan unigolion a ddewisodd gwblhau holiadur a ddarparwyd ar eu cyfer gan Gomisiynydd y Gymraeg ar y wefan. Derbyniwyd 227 ymateb pellach yn seiliedig ar dempled o ymateb safonol a gyhoeddodd Cymdeithas yr Iaith Gymraeg ar ei gwefan; yn yr achos hwn roedd 225 o'r ymatebion yr un fath ac eithrio 2 ohonynt, oedd yn amrywiadau ar y gwreiddiol. Mewn 15 o achosion derbyniwyd ymateb gan unigolion ddwywaith. Digwyddodd hyn gan fod unigolion wedi ymateb drwy gyfrwng ymgynghoriad y Comisiynydd yn ogystal â chwblhau templed Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. Mae'r Comisiynydd wedi cymryd sylw o bob ymateb a dderbyniwyd. Ceir rhestr lawn o'r ymatebwyr a oedd yn fodlon i'w hymatebion gael eu cyhoeddi yn Atodiad A.

Mae Ffigur 1 yn dangos o ble daeth yr ymatebwyr yn ôl eu grŵp a'u lleoliad daearyddol.

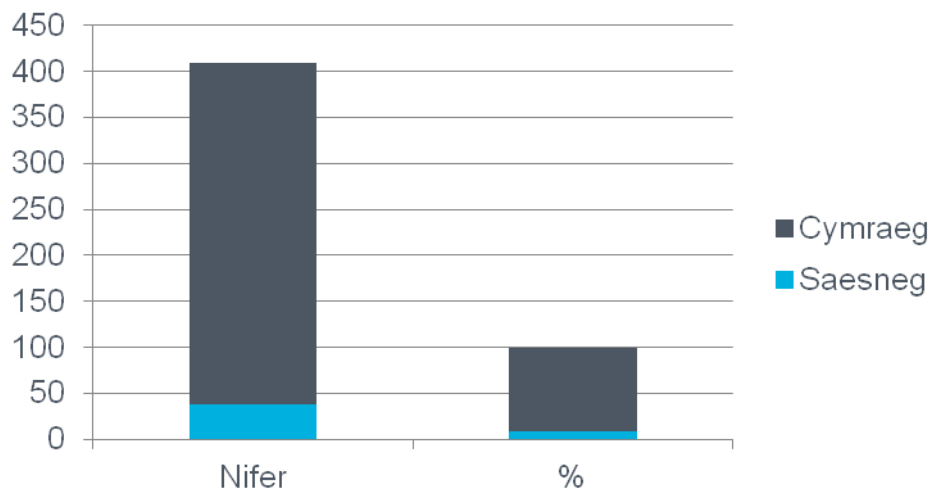
Ffigur 1 Nifer yr ymatebion i'r ymchwiliad safonau yn ôl lleoliad²⁵

Lleoliadau	Nifer	Canran (%)
Abertawe	7	2
Blaenau Gwent	8	2
Bro Morgannwg	8	2
Caerffili	3	1
Casnewydd	4	1
Castell-nedd Port Talbot	10	2
Ceredigion	56	14
Conwy	14	3
Caerdydd	54	13
Gwynedd	72	18
Merthyr Tudful	3	1
Pen-y-bont ar Ogwr	4	1
Powys	19	5
Rhondda Cynon Taf	15	4
Sir Benfro	2	0

(Parhad) Lleoliadau	Nifer	Canran (%)
Sir Ddinbych	17	4
Sir Fynwy	2	0
Sir Gâr	50	12
Sir y Fflint	13	3
Torfaen	14	3
Wrecsam	5	1
Ynys Môn	18	4
Tu allan i Gymru	6	4
Dim gwybodaeth	5	1
Cyfanswm	409	100

O'r 409 o ymatebion a dderbyniwyd gan aelodau'r cyhoedd, roedd 371 ohonynt yn yr iaith Gymraeg. Derbyniwyd 38 o ymatebion yn yr iaith Saesneg gan aelodau'r cyhoedd (gweler Ffigur 2 isod).

Ffigur 2 Nifer yr ymatebion i'r ymchwiliad safonau yn ôl iaith

Ymateb y cyhoedd i bwnc yr ymchwiliad safonau

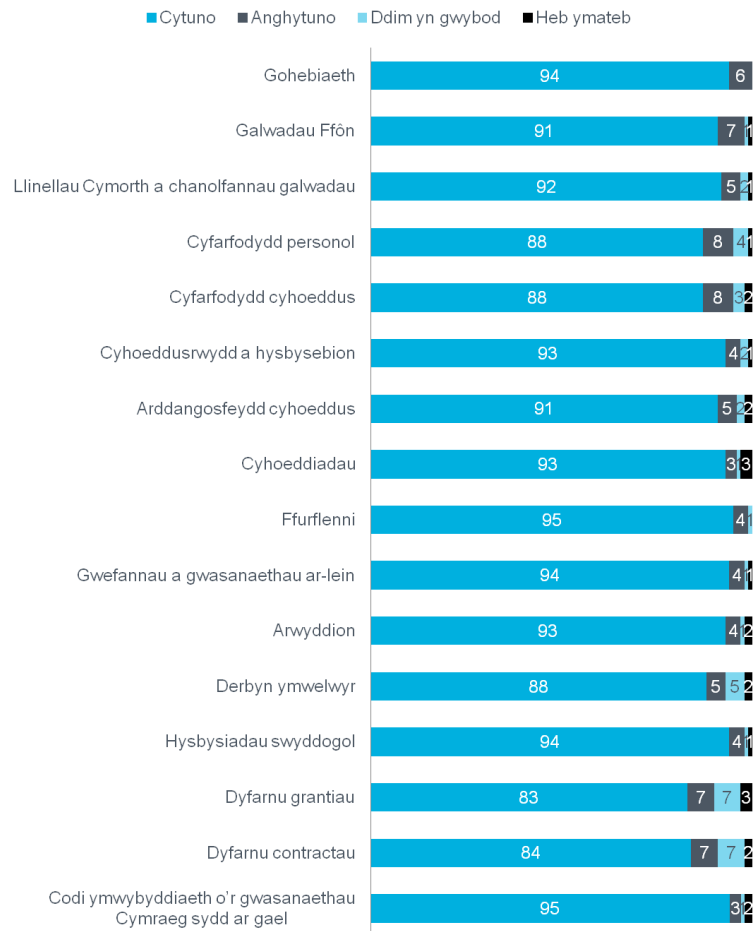
Safonau Cyflenwi Gwasanaethau

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cyflenwi gwasanaethau, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

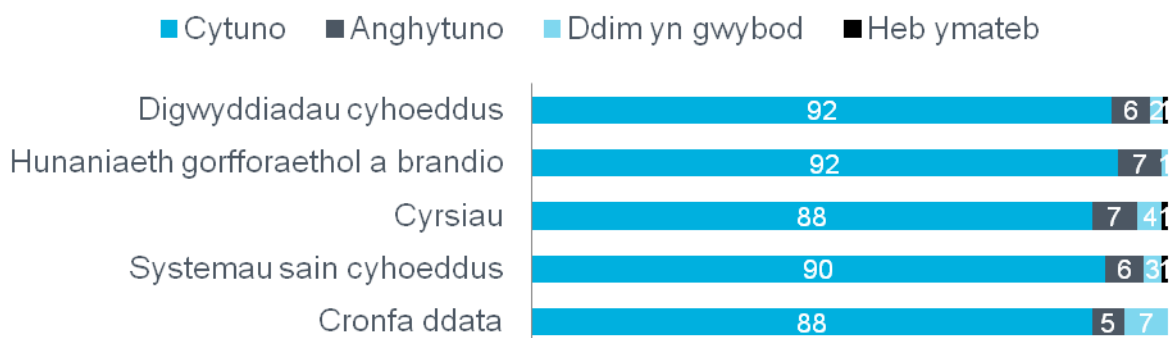
A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw fod yn cynnal y gweithgareddau isod yn Gymraeg, er mwyn eich galluogi chi fel aelod o'r cyhoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sefyllfaoedd dan sylw?

Wrth ateb y cwestiwn hwn, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd ymateb fesul gweithgaredd sydd o fewn cwmpas safonau cyflenwi gwasanaethau. Roedd y rhain yn cynnwys gweithgareddau Atodlen 9, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, ynghyd â rhai gweithgareddau ychwanegol y lluniwyd safonau ar eu cyfer ac a gyhoeddwyd o fewn dogfen safonau arfaethedig Llywodraeth Cymru. Mae Ffigurau 3 a 4 yn dangos amrywiaeth yr ymatebion a gafwyd.

Ffigur 3 Ymateb i gwestiwn 1 yr holiadur - Safonau Cyflenwi Gwasanaethau
(Gweithgareddau a ddynodir yn Atodlen 9, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011)

Ffigur 4 Ymateb i gwestiwn 2 yr holiadur – Safonau cyflenwi gwasanaethau
(Gweithgareddau ychwanegol i'r rhai a restrir yn Atodlen 9, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011)

Safonau llunio polisi

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau llunio polisi, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai penderfyniadau polisi'r sefydliadau dan sylw wella'r cyfleoedd sydd i chi ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg?

O'r 182 a ymatebodd drwy'r holiadur ar ein gwefan, roedd 97% (177) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 177 a ymatebodd, roedd 93% (164) yn cytuno y dylai penderfyniadau polisi'r sefydliadau dan sylw ystyried effaith eu penderfyniadau polisi, gan sicrhau, neu gyfrannu at sicrhau, gwell cyfleoedd i bersonau allu defnyddio'r Gymraeg ynghyd â sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg.

Dengys y ffigur isod sut yr atebodd aelodau'r cyhoedd y cwestiwn hwn:

Ffigur 5 Ymateb i gwestiwn 3 yr holiadur – Safonau llunio polisi²⁶

Safonau gweithredu

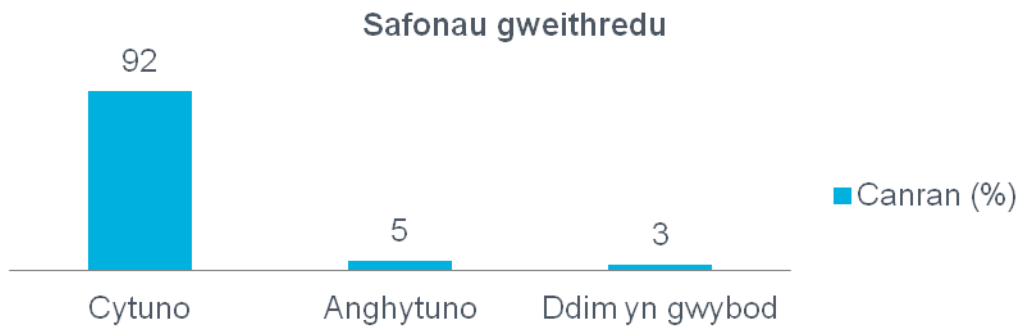
Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau gweithredu, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â'r safonau gweithredu?

O'r 182 a ymatebodd drwy'r holiadur ar ein gwefan, roedd 99% (180) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 180 a ymatebodd, roedd 92% (166) yn cytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â diffiniad safonau gweithredu yn Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Dengys y ffigur isod sut yr atebodd aelodau'r cyhoedd y cwestiwn hwn:

Ffigur 6 Ymateb i gwestiwn 4 yr holiadur – Safonau gweithredu²⁷

Safonau cadw cofnodion

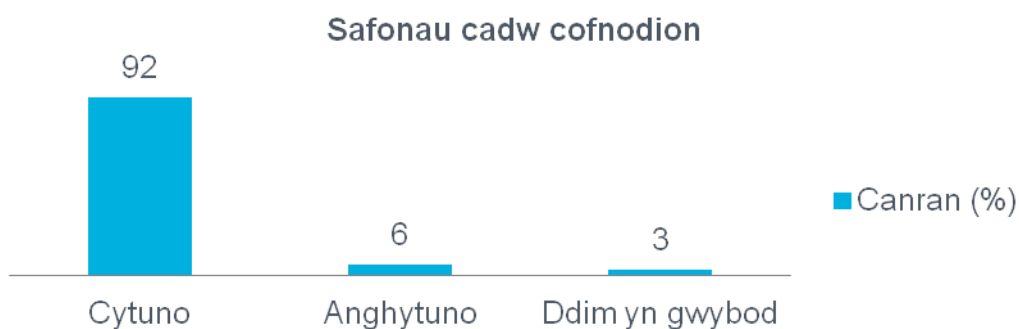
Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cadw cofnodion, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau'r Gymraeg a chadw cofnodion am gwynion?

O'r 182 a ymatebodd drwy'r holiadur ar ein gwefan, roedd 98% (178) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 178 a ymatebodd, roedd 92% (163) yn cytuno y dylai'r ddyletswydd hon gael ei gosod ar y sefydliadau dan sylw.

Dengys y ffigur isod sut yr atebodd aelodau'r cyhoedd y cwestiwn hwn:

Ffigur 7 Ymateb i gwestiwn 5 yr holiadur – Safonau cadw cofnodion²⁸

²⁷ Noder bod yr ystadegau yma'n ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn

²⁸ Noder bod yr ystadegau yma'n ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn

Safonau hybu

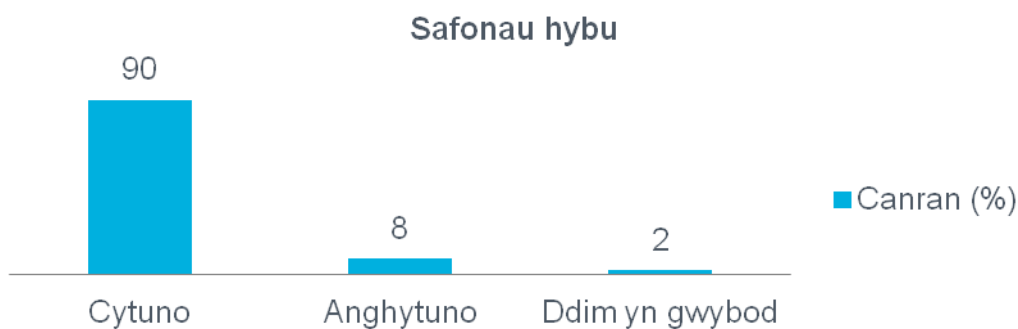
Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau hybu, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw hybu a hwyluso'r Gymraeg yn ehangach fel y nodir yn y safonau hybu?

O'r 182 a ymatebodd drwy'r holiadur ar ein gwefan, roedd 99% (180) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 180 roedd 90% (162) yn cytuno y dylai'r sefydliadau orfod hybu a hwyluso'r Gymraeg yn ehangach.

Dengys y ffigur isod sut yr atebodd aelodau'r cyhoedd y cwestiwn hwn:

Ffigur 8 Ymateb i gwestiwn 6 yr holiadur – Safonau hybu²⁹

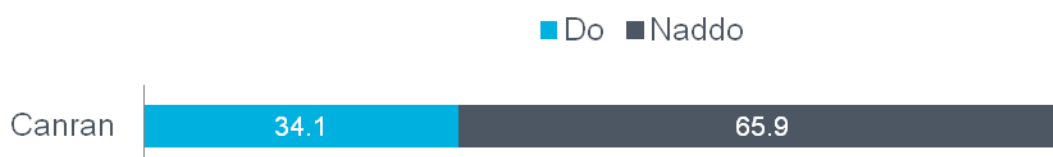

Sylwadau Pellach

Yn ogystal â darparu ymatebion i gwestiynau penodol ar bwnc yr ymchwiliad safonau, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd nodi unrhyw safonau ychwanegol y roeddent o'r farn y dylid eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i'r sefydliadau dan sylw, ynghyd ag unrhyw sylwadau pellach oedd yn berthnasol i'r ymchwiliad safonau hwn.

O'r 182 a ymatebodd drwy'r holiadur ar ein gwefan, darparodd 34% (62) ohonynt sylwadau ychwanegol i'w hystyried gan Gomisiynydd y Gymraeg yn rhan o'r ymchwiliad safonau.

Ffigur 9 Sylwadau pellach a ddarparwyd gan aelodau'r cyhoedd

Sylwadau cyffredinol

Roedd yr ymatebion yn gefnogol ac yn croesawu'r cysyniad o ddatblygu safonau er mwyn sicrhau hawliau clir i siaradwyr Cymraeg mewn perthynas â gwasanaethau Cymraeg.

Yn yr un modd, roedd cryn awydd i sicrhau bod y safonau a bennir yn rai sy'n glir, cadarn a dealladwy i bobl gyffredin. Roedd nifer o'r sylwadau yn nodi bod angen i'r safonau a gaiff eu pennu fod yn rai uchelgeisiol ac yn rhai fyddai'n galluogi'r sefydliadau dan sylw i ddatblygu ac i gryfhau'r ddarpariaeth a geir drwy'r cynlluniau iaith presennol dros amser.

Amlinellir prif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd o blaid isod:

- Yr angen am sicrhau nad yw unrhyw rai o'r safonau arfaethedig yn wannach na chynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw
- Diffyg safonau er mwyn sicrhau bod gwasanaethau sy'n cael eu contractio allan yn cael eu darparu yn Gymraeg
- Diffyg safonau haen uwch fyddai'n sicrhau bod rhagor o gyrff yn symud tuag at weinyddu'n fewnol yn Gymraeg
- Yr angen i sicrhau y caiff y cynnig rhagweithiol ei ddefnyddio fel erfyn polisi wrth amlygu gwasanaethau i bersonau
- Sgôp cyfyngedig y safonau llunio polisi.

Derbyniwyd rhai ymatebion gan aelodau'r cyhoedd a oedd yn mynegi gwrthwynebiad cyffredinol i ddyletswyddau iaith. Nododd eraill y dylai unrhyw ddyletswyddau a osodir ar sefydliadau adlewyrchu anghenion yr ardaloedd a wasanaethir gan y sefydliadau.

Amlinellir prif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd yn erbyn isod:

- Yr angen am sicrhau bod y polisi o osod dyletswyddau ar sefydliadau i gydymffurfio â safonau mewn perthynas â'r Gymraeg yn adlewyrchu anghenion mwyafrif o bobl Cymru
- Yr angen i ystyried yr hinsawdd economaidd bresennol, a'r modd y caiff arian cyhoeddus ei wario ar y Gymraeg
- Yr angen i osod safonau sy'n adlewyrchu'r nifer o siaradwyr Cymraeg, ynghyd â'r galw sydd am wasanaethau Cymraeg mewn ardaloedd penodol, gan ddefnyddio'r ffigyrau diweddaraf a gyhoeddwyd yng Nghyfrifiad 2011
- Yr angen i ystyried priodoldeb a rhesymoldeb gosod safon unigol a chyson ar draws sefydliadau.

6. Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg

Derbyniwyd tystiolaeth gan y Panel Cynghori yn unol â'r gofynion yr amlinellir yn adran 63(3) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Roedd yr ymatebion a dderbyniwyd gan y Panel yn dangos cefnogaeth i bwrpas y safonau arfaethedig sef gwireddu amcanion sylfaenol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011: bod y Gymraeg yn iaith swyddogol yng Nghymru ac na ddylid ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Roedd y Panel o'r farn y dylid ystyried rhesymoldeb a chymesuredd gwneud y safonau'n benodol gymwys i'r sefydliadau perthnasol ochr yn ochr â'r cyd-destun. Roedd hynny, yn eu tyb hwy, yn cynnwys bwriad y ddeddfwriaeth a dymuniad y ddeddfwrfa o ran statws cyfreithiol y Gymraeg; maint y sefydliadau dan sylw; eu hymwneud â'r cyhoedd; a'r gwahaniaeth rhwng gosod safonau a'r amserlen ar gyfer cydymffurfio â'r safonau hynny.

Ategwyd hynny gan nodi y gellir ystyried rhesymoldeb a chymesuredd mewn un o ddwy ffordd, sef; pennu safonau gwahanol i sefydliadau mewn ardaloedd gwahanol o Gymru gan adlewyrchu natur ieithyddol yr ardaloedd perthnasol neu bennu safonau cyffredin ar draws Cymru gan ddatgan diwrnodau gosod gwahanol pryd y bydd yn ofynnol i sefydliad orfod cydymffurfio â safon(au) e.e. y gallai sefydliad lle mae angen elfen o hyfforddiant staff er mwyn cydymffurfio â safon gael rhagor o amser i gydymffurfio â safon na sefydliad lle mae adnoddau staff priodol ar gael eisoes. Roedd y Panel yn gryf o'r farn mai'r ail ddull yw'r mwyaf addas, gan ystyried bod sicrhau gwell cysondeb rhwng sefydliadau o ran darparu gwasanaethau Cymraeg yn un o brif amcanion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Roedd y Panel yn gytûn y dylid gwneud safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau yn benodol gymwys i'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol, gan alluogi aelodau'r cyhoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sefyllfaoedd dan sylw.

Safonau llunio polisi

Croesawyd y safonau llunio polisi arfaethedig gan y Panel ar y cyfan. Er hynny, roedd y Panel o'r farn bod angen eglurhad pellach ar yr union ofynion sydd ynghlwm wrth y safonau llunio polisi. Nodwyd hefyd fod angen sicrwydd ai cynnal ynteu ddatblygu eu polisiâu ymhellach sy'n ofynnol i'r sefydliadau wneud, a hynny er mwyn sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg.

Roedd y Panel yn gytûn y dylai penderfyniadau polisi'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol wella'r cyfleoedd sydd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg, ac y dylid gwneud safonau llunio polisi yn benodol gymwys iddynt.

Safonau gweithredu

Roedd y Panel yn gytûn y dylai'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â'r safonau gweithredu, ac y dylid gwneud safonau gweithredu'n benodol gymwys iddynt.

Safonau cadw cofnodion

Roedd y Panel yn gytûn y dylai'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol gadw cofnod yn dweud sut y maent yn cadw at safonau penodedig eraill, a chadw cofnodion am gwynion. Daethpwyd i'r casgliad y dylid gwneud safonau cadw cofnodion yn benodol gymwys iddynt.

Safonau hybu

Roedd y Panel yn gytûn y dylai'r holl awdurdodau parciau cenedlaethol hybu defnydd o'r Gymraeg yn ehangach, ac y dylid gwneud safonau hybu'n benodol gymwys iddynt.

7. Casgliadau'r Ymchwiliad Safonau

Sylwadau Cyffredinol

Daethpwyd i'r casgliadau isod ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd gan yr awdurdodau parciau cenedlaethol, y cyhoedd a'r Panel Cynghori i bwnc yr ymchwiliad safonau, ynghyd â thystiolaeth annibynnol a gasglwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â chynlluniau iaith y sefydliadau dan sylw.

Nodir ym Memorandwm Esboniadol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai un o brif amcanion y ddeddfwriaeth oedd moderneiddio ac adeiladu ar y system o gynlluniau iaith Gymraeg a grëwyd o dan Ddeddf 1993. Yn yr un modd, nodir mai nod Llywodraeth Cymru wrth ddeddfu oedd sicrhau gwell cysondeb rhwng sefydliadau, yn enwedig rhwng sefydliadau yn yr un sector, o ran darparu gwasanaethau Cymraeg.

Yn yr un modd, nodir bod adran 42 y Mesur yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau'n darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau a bennir yn Atodlen 9 yn benodol gymwys i sefydliad os yw'r sefydliad, ac i'r graddau y mae'r sefydliad, yn gwneud y gweithgareddau hynny.

Er hynny, dylid nodi nad oes rhaid iddynt wneud hynny os yw'r Comisiynydd yn nodi mewn adroddiad safonau, neu os yw Gweinidogion Cymru o'r farn, y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i sefydliad mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw. Dylid nodi nad yw'r adran hon yn y Mesur yn atal rheoliadau o dan adran 39 rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i sefydliad.

Yn unol â'r uchod, os amlygwyd drwy'r ymchwiliad safonau bod sefydliad yn gwneud y gweithgaredd³⁰, boed hynny i raddau mwy neu lai, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai'r holl safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw gael ei gwneud yn benodol gymwys iddo. Daethpwyd i'r casgliadau hynny gan fod y safonau a gyflwynwyd gan Lywodraeth Cymru yn gyd ddibynnol ar ei gilydd o fewn cwmpas gweithgaredd.

Nodwn hefyd y gall y modd y cyflenwir gwasanaeth mewn perthynas â gweithgaredd newid yn y dyfodol ac y byddai angen addasu i adlewyrchu hynny drwy amrywio hysbysiad cydymffurfio, yn hytrach na mynd yn ôl at reoliadau.

Er hynny, lle ceir dystiolaeth nad yw sefydliad yn gwneud gweithgaredd o gwbl, boed hynny drwy dystiolaeth a ddaw yn rhan o'r ymchwiliad safonau, neu drwy dulliau eraill, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad na ddylai safonau o dan y gweithgaredd hwnnw fod yn benodol gymwys iddynt.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd er mwyn dod i farn ar gynnwys hysbysiadau cydymffurfio a roddir i sefydliadau o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Safonau y dylid eu gwneud yn benodol gymwys i awdurdodau parciau cenedlaethol

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad y dylai awdurdodau parciau cenedlaethol allu cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau a bennir yn Atodlen 9. Yn yr un modd, daethpwyd i'r casgliad y dylai awdurdodau parciau cenedlaethol allu cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau ychwanegol i'r rhai a restrir yn Atodlen 9.

Er y cydnabyddir yr heriau a nodwyd gan awdurdodau parciau cenedlaethol mewn cysylltiad â nifer o weithgareddau safonau cyflenwi gwasanaethau, daw'r Comisiynydd i'r casgliad bod angen gwahaniaethu'n glir rhwng ymrwymadau sefydliad (yr hyn sy'n ddisgwyliedig ohonynt) a pherfformiad (y graddau maent yn cydymffurfio â'r disgwyliadau hynny ar hyn o bryd). Mae pob cynllun iaith Gymraeg yn dwyn awdurdod llawn y sefydliad wrth ddod i gytundeb ar gynnwys. Byddai peidio â phennu safonau sy'n gydradd, â'u gwneud yn benodol gymwys i'r sefydliadau dan sylw yn gam yn ôl ac yn mynd yn groes i fwrriad Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Nodir bod perfformiad, ynghyd â'r graddau y gall sefydliad gydymffurfio â safon ar gyfnod penodol mewn amser yn fater ymarferol. Gall y graddau hynny wella, waethygu neu aros yr un fath. Mae Comisiynydd y Gymraeg o'r farn y dylai ymrwymadau gwrdd ag anghenion defnyddwyr y Gymraeg y maent yn eu gwasanaethu, gydag amserlen resymol wedi ei phennu ar gyfer delio ag unrhyw heriau sy'n bodoli.

Ble codir gwestiynau gan awdurdodau parciau cenedlaethol ynglŷn ag ymarferoldeb rhai safonau yn y dystiolaeth a gyflwynwyd, fe amlinellir hynny gan Gomisiynydd y Gymraeg yn adran 4 yr adroddiad. Ble bo aneglurder ar union ofynion rhai safonau, dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn ei gwneud hi'n gwbl eglur i'r sefydliad a defnyddwyr gwasanaeth beth yn union y gellir disgwyl pe bai'n ofynnol iddynt gydymffurfio â safon.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau trosodd fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

- gohebiaeth
- galwadau ffôn
- llinellau cymorth a chanolfannau galwadau
- cyfarfodydd personol
- cyfarfodydd cyhoeddus
- cyhoeddusrwydd a hysbysebu
- arddangosfeydd cyhoeddus
- cyhoeddiadau
- ffurflenni
- gwefannau a gwasanaethau ar-lein
- arwyddion
- derbyn ymwelwyr
- hysbysiadau swyddogol
- dyfarnu grantiau
- dyfarnu contractau
- codi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael
- digwyddiadau cyhoeddus
- hunaniaeth gorfforaethol a brandio
- cyrsiau
- cronfa ddata

Er hynny, fel yr amlinellwyd yn Rhan 4 yr adroddiad, fe ymddengys bod aneglurder ynghylch union ddiffiniad y safonau ar gyfer systemau annerch y cyhoedd. Cadarnhaodd bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol nad oeddynt yn gwneud y weithgaredd yma. Er hynny, nid yw'n eglur a fyddai cyhoeddiadau a geir mewn liffiau yn dod o dan ddiffiniad y gweithgaredd hwn. Dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod eglurder ynghylch union ddiffiniad y gweithgaredd hwn wrth bennu safonau.

Pe bai cyhoeddiadau fel yr uchod yn dod o fewn cwrpas y gweithgaredd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

- systemau annerch y cyhoedd

Nid oedd un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol yn gwneud y gweithgaredd isod.

- llinellau cymorth a chanolfannau galwadau

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad na ddylid gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd uchod yn benodol gymwys i'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

Cafwyd gwrthwynebiad i safonau oedd yn dyrchafu'r Gymraeg gan rai awdurdodau parciau cenedlaethol a hynny yng nghyswllt arwyddion gan fwyaf. Ac eithrio cost a rhesymau ymarferol, roedd nifer ohonynt yn gwrthwynebu'r egwyddor o osod y Gymraeg yn gyntaf. Nid priod swyddogaeth yr adroddiad safonau hwn yw trafod yr egwyddorion sy'n sail i'r safonau arfaethedig.

Safonau llunio polisi

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad y dylai penderfyniadau polisi awdurdodau parciau cenedlaethol wella'r cyfleoedd sydd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau na chaiff y Gymraeg ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Rhesymau'r Comisiynydd dros ddod i'r casgliad hwnnw yw bod eisoes disgwyl i awdurdodau parciau cenedlaethol asesu goblygiadau ieithyddol polisïau, strategaethau a mentrau newydd yn ystod y broses o'u creu a'u hadolygu. Mae'r mesurau gofynnol sy'n sail ar gyfer cynnwys cynlluniau iaith Gymraeg i'w gweld ar ffurf canllawiau statudol a gymeradwywyd gerbron Tŷ'r Cyffredin (pasiwyd Canllawiau ar Ffurf a Chynnwys Cynlluniau Iaith gan Senedd y DU ar 19 Gorffennaf 1995). Nodir yn y canllawiau hynny y dylai sefydliadau orfod pennu'r mesurau y bwriada'r sefydliad eu cymryd pan mae'n asesu effaith polisïau, strategaethau a mentrau newydd ac yn eu gweithredu.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau llunio polisi fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

Safonau gweithredu

Noda adran 30 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai ystyr safon gweithredu yw:

safon y bwriedir iddi hybu neu hwyluso defnyddio'r Gymraeg

- (i) gan A wrth i A wneud ei weithgareddau perthnasol,
- (ii) gan A a pherson arall wrth iddynt ddelio â'i gilydd mewn cysylltiad â gweithgareddau perthnasol A, neu
- (iii) gan berson heblaw A wrth iddo wneud gweithgareddau at ddibenion gweithgareddau perthnasol A, neu mewn cysylltiad â hwy.

Mewn ymateb i'r sylwadau, aeth Comisiynydd y Gymraeg ati i gasglu tystiolaeth mewn cysylltiad ag ymrwymïadau gweinyddu mewnol cynlluniau iaith Gymraeg cyfredol,

polisiau sefydliadol a datganiadau polisi.

Mae'n bwysig dweud nad oes unrhyw reidrwydd wedi bod ar sefydliadau i gynnwys ymrwymiad ar bolisi iaith eu gweinyddiad mewnol hyd yma. Dewis gwneud hynny y mae'r sefydliadau a dewis cynnwys ymrwymiad mewn cynllun iaith neu fel mater o bolisi yw'r arfer.

Gyda dyfodiad safonau gweithredu mae cymhelliad statudol yn cael ei amlygu yn y maes hwn a hynny am y tro cyntaf yng Nghymru. Er hyn, nid yw'r arfer yn newydd gan fod nifer o'r sefydliadau yn defnyddio'r Gymraeg fel unig neu brif iaith weinyddol. Lle na ddigwydd hynny ceir adrannau, megis adrannau addysg sy'n arfer y Gymraeg yn helaeth. Mewn rhai ardaloedd felly mae'r arfer o weithredu drwy gyfrwng y Gymraeg yn un y gellir ei rhoi ar waith. Mae'r dystiolaeth yn cwmpasu'r canlynol:

- o polisi ar iaith swyddogol y gweithle – gydag amrediad o raddfeydd polisi ynghlwm wrth hynny
- o hyfforddiant
- o y disgwyliadau ymarferol wrth i sefydliad weinyddu'n fewnol
- o polisi o hyrwyddo rhagor o gyfle i ddefnyddio'r Gymraeg
- o polisi o gynnig dewis neu i roi hawl iaith i staff (weithiau wedi ei amodi)
- o polisi codi arwyddion mewnol
- o cynlluniau i annog a chefnogi staff i ddefnyddio'r Gymraeg
- o ymrwymadau i goleddu diwylliant cadarnhaol tuag at ddefnydd mewnol o'r Gymraeg
- o adnoddau cymorth ymarferol a chyfleuster TG sy'n cefnogi defnyddio'r Gymraeg a chynlluniau mentorau
- o dulliau monitro cynnydd ar sawl lefel
- o polisiau ar gyfer y 'cwsmer mewnol' e.e. ffurflenni adnoddau dynol

Mae datganiadau polisi Llywodraeth Cymru yn y cyswllt hwn hefyd yn gadarnhaol a thros y blynyddoedd bu i'r Llywodraeth weithredu nifer o brosiectau yn rhoi sylw i ddefnydd mewnol o'r Gymraeg, yn arbennig yn eu swyddfeydd yn Llandudno ac Aberystwyth. Yn rhan o'r argymhellion a gyflwynwyd yn Adroddiad Cymunedau Cymraeg, adroddiad a gomisiynwyd yn ddiweddar gan Lywodraeth Cymru, nodwyd y dylid 'cytuno ar dargedau i ehangu gweithlu dwyieithog a gweithredu mewnol dwyieithog gydag asiantaethau perthnasol o fewn i gwmpas Safonau'r Iaith Gymraeg.'³¹

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cydnabod bod rhai elfennau ynghlwm wrth y safonau gweithredu yn newydd i'r sefydliadau dan sylw, ac felly'n anorfod byddai angen amser arnynt er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â'r gofynion. Er hynny, dylid nodi bod nifer o'r gofynion yn bethau sy'n ddisgwyliedig i sefydliadau eu gwneud o dan gynlluniau iaith

Gymraeg. Mae'r rhain yn cynnwys pennu mesurau i sicrhau bod gweithleoedd sydd â chyswllt â'r cyhoedd yng Nghymru yn ceisio cael digon o siaradwyr Cymraeg sydd â'r sgiliau priodol; mesurau i glustnodi'r swyddi hynny lle ystyrir bod y gallu i siarad Cymraeg yn hanfodol a'r rhai lle ystyrir ei fod yn ddymunol; ynghyd â mesurau i asesu'r angen am hyfforddiant a'i ddarparu i gyflogeion.

I'r perwyl hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad ei bod hi'n rhesymol a chymesur i awdurdodau parciau cenedlaethol alluogi personau i wneud eu gweithgareddau perthnasol drwy gyfrwng y Gymraeg. Gyda'r elfennau hynny nad ydynt wedi eu gwreiddio yng nghynlluniau iaith Gymraeg y sefydliadau dan sylw, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y byddai caniatáu amser digonol iddynt ymgysylltu at y nod polisi newydd hwn yn rhesymol a chymesur.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau gweithredu fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

Safonau cadw cofnodion

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai awdurdodau parciau cenedlaethol gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau y disgwylir iddynt gydymffurfio â hwy, ynghyd â chwynion. Mae'n ofynnol o dan gynlluniau iaith Gymraeg i'r sefydliadau dan sylw bennu camau sydd i'w cymryd i gyhoeddi gwybodaeth ar berfformiad y sefydliad yn erbyn y gofynion statudol. Cadarnhawyd hynny yn y dystiolaeth a dderbyniwyd, â'r holl sefydliadau yn nodi bod y safonau cadw cofnodion, mewn egwyddor, yn arfer cyfredol.

Mae safonau cadw cofnodion yn nodi beth mae'n rhaid i sefydliad ei gadw ar ffurf cofnod o'i weithrediad mewn perthynas â safonau penodedig eraill. Nid yw'r safonau cadw cofnodion fel ag y maent yn manylu ar yr hyn sy'n rhaid ei gasglu.

Mae darpariaeth arall yn y ddeddfwriaeth yn ymwneud â threfniadau monitro a gofynion adrodd ar gyfer y gyfundrefn safonau (Adran 27 – Darpariaethau Atodol). Bydd y trefniadau a'r gofynion yma'n cael eu gosod allan mewn rheoliadau wrth iddynt fynd gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Mae'r Mesur yn nodi'r isod:

- (4) Caiff safonau a bennir o dan adran 26(1), neu reoliadau o dan adran 26(2), ymdrin, ymhlith pethau eraill, ag unrhyw un neu ragor o'r canlynol -
 - (a) llunio gan bersonau sydd o dan y ddyletswydd yn adran 25 i gydymffurfio â safonau, strategaethau neu gynlluniau'n nodi sut y maent yn bwriadu cydymffurfio â'r safonau;
 - (b) gweithdrefnau sydd i'w dilyn gan bersonau sydd o dan y ddyletswydd yn

adran 25 i gydymffurfio â safonau;

- (c) casglu gwybodaeth gan bersonau sydd o dan y ddyletswydd yn adran 25 i gydymffurfio â safonau, gan gynnwys gwybodaeth am ddefnyddio'r Gymraeg a'r Saesneg mewn perthynas ag ymddygiad penodol;
- (d) gwybodaeth y mae'n rhaid trefnu iddi fod ar gael i'r Comisiynydd;
- (e) trefniadau monitro a gofynion cyhoeddusrwydd
- (f) gofynion adrodd.

Yn gryno, mae adran 27 y Mesur yn amlinellu sut mae disgwyl i berson gydymffurfio â safonau.

Uwchlaw'r elfennau uchod, mae'n rhaid i'r Comisiynydd lunio Polisi Gorfodi. Mae dogfen polisi Llywodraeth Cymru, 'Arolygu, Archwilio a Rheoleiddio'³², yn egluro mai rôl arolygwyr yw 'gwirio'n annibynnol gan ddefnyddio arbenigedd proffesiynol a phŵer cyfreithiol'. Caiff hynny ei ategu gan Adroddiad Crerar ar arolygu yn yr Alban sy'n nodi mai rôl arolygwyr allanol yw darparu sicrwydd annibynnol fod gwasanaethau'n cael eu rheoli'n dda ac yn addas i bwrpas. Yn ôl Crerar, pum prif egwyddor arolygu yw'r angen i ganolbwyntio ar y cyhoedd; annibyniaeth; cymesuredd; tryloywder ac atebolrwydd. Mae cynigion Crerar yn gyson ag egwyddorion Hampton sy'n nodi y dylai arolygu ddigwydd ar sail risg; na ddylid cynnal arolygon heb reswm ac y dylai rheoleiddwyr allu rhoi cyngor awdurdodol a hygyrch.

Ceir cydnabyddiaeth hefyd nad oes modd i gyrff arolygu oruchwyllo popeth y mae darparwyr gwasanaethau yn ei wneud. Hynny yw, mae disgwyliad cynyddol ar ddarparwyr gwasanaeth i gael trefniadau craffu ac archwilio mewnol cadarn. Ymhellach i hynny, mae hunan asesu yn chwarae rhan gynyddol bwysig mewn trefniadau arolygu allanol.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cadw cofnodion fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol.

Safonau hybu

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai awdurdodau parciau cenedlaethol fod yn hybu defnydd o'r Gymraeg yn ehangach. Fel y nodwyd yn adran 4, cadarnhaodd yr holl sefydliadau eu bod yn hybu defnydd o'r Gymraeg yn ehangach, a hynny drwy ddulliau amrywiol.

Yn yr un modd a nodwyd yng nghyswllt safonau gweithredu, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y byddai caniatáu amser digonol i sefydliadau gydymffurfio â'r gofynion newydd hynny yn rhesymol.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau hybu fod yn benodol gymwys i bob un o'r awdurdodau parciau cenedlaethol

Safonau ychwanegol y dylid eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i awdurdodau parciau cenedlaethol

Nodir yr isod yn adran 64 (3) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011:

Os-

- (a) casgliadau'r ymchwiliad safonau (boed yn llwyr neu'n rhannol) yw y dylai safonau fod yn benodol gymwys i berson, a
- (b) nad yw unrhyw un neu ragor neu'r oll o'r safonau hynny wedi ei phennu neu eu pennu gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1), rhaid i'r adroddiad safonau nodi'r safonau sydd heb eu pennu.

Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi derbyn tystiolaeth mewn perthynas â'r safonau arfaethedig (y rhai a gyflwynwyd gan Lywodraeth Cymru ar 6 Ionawr 2014). Mae'r dystiolaeth yn dweud bod rhai safonau yn absennol neu yn dwyn sylw at safonau y dylid eu diwygio. Derbyniwyd tystiolaeth gan y cyhoedd a sefydliadau. Lle gwnaed sylwadau niferus gan sefydliad neu'r cyhoedd ar safon neilltuol fe ymchwiliwyd i ymrwymadau ac arferion cyfredol yn ogystal ag unrhyw dystiolaeth arall yr ystyriwyd yn ddilys.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylid pennu safonau ychwanegol i'r rhai y cyflwynwyd gan Lywodraeth Cymru ar 6 Ionawr 2014. Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safonau canlynol mewn perthynas â'r dosbarthiadau o safonau isod drwy reoliadau:

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Gweithgaredd: amrediad o safonau'n ymwneud â deunyddiau gweledol e.e. cyhoeddiadau, arwyddion, hysbysiadau a ffurflenni

Mae nifer o'r safonau arfaethedig sy'n ymwneud â deunyddiau gweledol yn nodi'r meini prawf canlynol ar gyfer diffinio'r hyn a olygir wrth sicrhau nad yw'r iaith Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg:

Ffont, fformat, lliw, maint, eglurder ac amlygrwydd.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylid ychwanegu 'ansawdd' ac 'amseriad' at y rhestr honno. Ar rai adegau dylid hefyd cynnwys 'pris cyhoeddiad' yn faen prawf perthnasol a hynny ar y sail y byddai peidio â gwneud hynny yn peri llithro'n ôl.

Gweithgaredd: Cyhoeddiadau

Nododd rhai sefydliadau nad oeddent yn gwneud popeth a restrwyd yn safon 43 (gweler dogfen safonau arfaethedig Llywodraeth Cymru). I'r gwrthwyneb, cafwyd pryder gan y cyhoedd bod disgwyliadau'n gostwng mewn cymhariaeth ag ymrwymadau cynlluniau iaith. Roedd safon 43 ymysg y safonau hynny y mynegwyd pryder yn eu cylch.

Er mwyn osgoi cymryd cam yn ôl daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai'r rhestr categorïau hefyd gynnwys y canlynol:

- canllawiau
- cardiau
- codau gweithredu
- cyhoeddiadau ystadegol
- cylchlythyrau
- dogfennau ymgynghorol
- adroddiadau blynyddol a chyfrifon
- mân ddeddfau ac offerynnau statudol
- mapiau
- papurau gwyn a phapurau gwyrdd
- posterï
- rheolau a rheoliadau
- trefniadau.

Yn yr un modd ni ddylai meini prawf ar gyfer ystyried pa gyhoeddiadau eraill i'w paratoi yn Gymraeg fod yn llai na'r hyn a gynhwysir yn y canllawiau a gyhoeddwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg ynghylch ffurf a chynnwys cynlluniau iaith Gymraeg e.e.

- dylid cyhoeddi deunydd, a anelir at y cyhoedd yn gyffredinol yng Nghymru, yn ddwyieithog
- dylid ystyried maint a natur y gynulleidfa, natur y ddogfen a pha mor eang y bwriedir ei dosbarthu, amseru, y galw tebygol, pwysigrwydd, gwerth am arian
- dylid peidio â thrin y cyhoeddiad Cymraeg yn llai ffafriol na'r un Saesneg, o ran ffont, fformat, lliw, maint, eglurder, amlygrwydd, ansawdd, amseriad ac, os yn berthnasol, pris.

Mynegwyd pryderon gan rai awdurdodau parciau cenedlaethol ynghylch eu gallu i

gynhyrchu agendâu, cofnodion a phapurau eraill ar gyfer cyfarfodydd, cynadleddau neu seminarau sy'n agored i bersonau yn syth. Nid oedd gwrthwynebiad i'r egwyddor gyffredinol ym mhob achos. Mae Comisiynydd y Gymraeg o'r farn y dylid tynnu'r elfen hon o restr safonau arfaethedig cyhoeddiadau a'u gynnwys mewn safon ar wahân. Pe byddai'n cael ei gadw yn y safon gyfredol (43) byddai risg na fyddai'r diwrnod gosod ar gyfer y safon yn ei chyfanrwydd yn caniatáu ar gyfer gwneud y cyhoeddiadau eraill ar y rhestr ynghynt na hynny.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safon neilltuol ar gyfer cyhoeddiadau sy'n ymwneud ag agendâu, cofnodion a phapurau eraill ar gyfer cyfarfodydd, cynadleddau neu seminarau sy'n agored i bersonau.

Gweithgaredd: Ffurflenni

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safonau mewn perthynas â'r isod yn ychwanegol at safonau 46–49.

Rhaid i sefydliad roi'r hawl i bersonau lenwi ffurflen yn Gymraeg yn unig, os mai dyna yw eu dymuniad.

Rhaid i ffurflen fod yr un mor rhwydd i'w chael mewn manau dosbarthu.

Lle cynhyrchir ffurflenni ar wahân rhaid cynnwys neges ar bob ffurflen yn dweud ei bod ar gael yn yr iaith arall.

Dylai Gweinidogion Cymru ychwanegu'r ystyriaethau canlynol wrth bennu safon 47 drwy reoliadau:

- Ffurflenni, a anelir at y cyhoedd yn gyffredinol yng Nghymru, i fod yn ddwyieithog
- Ym mhob amgylchiad arall bydd y canlynol yn berthnasol: maint a natur y gynulleidfa; natur y ffurflen a pha mor eang y bwriedir ei dosbarthu; amseru; y galw tebygol; pwysigrwydd; gwerth am arian.

Gweithgaredd: Arwyddion

Yng nghyswllt safon 57 mae'r gair 'rhesymol' wedi ei gynnwys. Mae hyn yn rhyfedd o ystyried yr ymarferiad dan sylw. Nid yw rhoi disgrisiwn o fewn safon yn dderbyniol.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safon ganlynol drwy reoliadau:

Rhaid i bob arwydd newydd, arwydd sy'n cael ei adnewyddu ac arwydd dros dro gynnwys, yn Gymraeg, y wybodaeth mae angen i'r arwydd ei chyfleu, a rhaid gosod y testun Cymraeg fel mai hwnnw sy'n cael ei ddarllen yn gyntaf.

Gweithgaredd: Cyflenwi gwasanaethau drwy drefniadau cyd-ddarparu

Ystyriodd y Comisiynydd y sylwadau a dderbyniwyd ac aed at i ymchwilio ymhellach i natur ac amrediad swyddogaethau'r sefydliadau a fu'n destun yr ymchwiliad hwn ac unrhyw dystiolaeth yr ymholwyd amdano neu a gafwyd yn rhan o'r ymchwiliad safonau.

Yn adran 7 yr holiadur ymchwiliad safonau holwyd am y modd y cyflenwir gwasanaethau ac yn benodol holwyd sefydliadau am dystiolaeth ynghylch y partneriaethau oedd yn weithredol ganddynt. Roedd y partneriaethau a enwyd yn niferus ac yn cyfeirio at bartneriaeth twristiaeth, y Cynllun Integredig Sengl ynghyd â phartneriaethau economaidd.

Mae'r dystiolaeth a gafwyd yn dangos bod cyd gynllunio gwasanaethau'n digwydd yn strategol a gweithredol a'i fod yn arfer disgwylidig mewn rhai meysydd yn arbennig e.e. maes plant a phobl ifanc; gofal, iechyd a lles; addysg; yr economi; diogelwch cymunedol a'r amgylchedd. Gwerth yw nodi'r sylw canlynol sy'n codi o Gomisiwn³³ diweddar Syr Paul Williams bod:

angen i ddinasyddion gael eglurder ynghylch sut y caiff cyfrifoldebau eu dosbarthu rhwng sefydliadau gwahanol er mwyn iddynt ddeall eu hawliau i wasanaethau a sut i fanteisio arnynt. Mae ganddynt hefyd hawl i ddisgwyl gwasanaethau di-dor a chydgyssylltiedig sydd, gyda'i gilydd, yn diwallu eu hanghenion, heb orfod negodi neu drefnu darpariaeth o'r fath ar wahân eu hunain.

Adroddwyd bod cynllunio gwasanaeth ar draws ffiniau swyddogaethol cymhleth yn gallu arwain at wasanaethau gwael. Mae risg felly i wasanaeth yn Gymraeg oni bai y ceir safonau neilltuol yn eu lle yn gosod dyletswydd ar sefydliadau i weithredu proses effeithiol wrth gyd lafurio.

Nid yw'r safonau mewn perthynas â gweithgareddau atodlen 9, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 na'r gweithgareddau ychwanegol yn gosod unrhyw ddyletswydd i ystyried y Gymraeg wrth gyd gynllunio gwasanaethau traws ffiniol. Nid yw'r safonau llunio polisi yn caniatáu mynd i'r afael â hynny i'r graddau y byddai rhywun yn ei ddisgwyl ac yn

benodol nid yw'n mynd i'r afael ag atebolrwydd.

Dylid pennu safon(au) sy'n rhoi disgwiliad ar bersonau i gynllunio gwasanaethau o fewn y cyd-destunau cymhleth presennol ac yn peri bod yr atebolrwydd yn hollol glir ar bob achlysur. Bydd angen i Weinidogion Cymru sicrhau eglurder ynghylch y disgwiliadau mewn sefyllfa lle bo un sefydliad o dan ddyletswydd i weithredu safonau ond nad yw hynny'n wir i eraill.

Cafwyd tystiolaeth gan awdurdodau parciau cenedlaethol mewn ateb i gwestiwn yn yr holiadur a ddarparwyd iddynt oedd yn cadarnhau eu bod i gyd yn cyd-ddarparu. Mae cynlluniau iaith Gymraeg yn cynnwys ymrwymadau i ystyried y Gymraeg mewn partneriaethau.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safon(au) sy'n gosod dyletswydd ar sefydliad i bennu'r camau y cymerir i gyflwyno gwasanaethau drwy'r Gymraeg pan fo'r gwasanaethau hynny'n cael eu cyflenwi drwy drefniadau cyd ddarparu. Dylai Gweinidogion Cymru egluro beth fydd y trefniadau lle caiff safonau eu gosod ar un person o fewn partneriaeth traws sefydliadol ond na fydd y personau i gyd yn ddarostyngedig i'r safonau hynny e.e. safonau hybu.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safonau canlynol drwy reoliadau:

Rhaid i sefydliad gynllunio i gyflenwi'r holl wasanaethau y mae'n atebol drostynt fel eu bod, pan yn weithredol, yn gyson â'r safonau y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy.

Pan fo sefydliad yn arwain partneriaeth neu'n rhan o drefniant arall, boed strategol neu ariannol, bydd yn sicrhau bod ei ymddygiad ieithyddol yn gyson â'r safonau y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy..

Pan fo sefydliad yn ymuno â phartneriaeth neu drefniant arall y mae corff arall yn ei arwain, bydd mewnbyn y sefydliad i'r bartneriaeth neu'r trefniant yn cydymffurfio â'r safonau y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy, a bydd yn annog y partion eraill i gydymffurfio.

Pan fo sefydliad yn ymuno â neu'n ffurfio partneriaeth neu drefniant o unrhyw fath, bydd yn gofyn i'r darpar bartneriaid am y safonau y mae'n ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy, ac yn sicrhau y byddant yn gweithredu yn unol â'r gofynion uchaf.

Wrth gychwyn unrhyw drefniadau cydweithio, rhaid i sefydliad gynnal asesiad o drefniadau cydweithio a chynllunio gwasanaeth er mwyn adnabod a chytuno ar gamau sydd i'w cymryd er mwyn sicrhau nad yw'r cydweithio ynddo'i hun yn arwain at ostyngiad yn natur y gwasanaeth Gymraeg y gall personau ddisgwyl ei dderbyn.

Gweithgaredd: Cyfarfodydd personol

Mae tystiolaeth gan y cyhoedd yn mynegi pryder bod y safonau arfaethedig yn gyfyng i'r graddau eu bod yn ymwneud yn unig ag elfennau gweinyddol gweithgaredd ar draul agweddau ansoddol.

Yng nghyswllt cyfarfodydd personol dylai Gweinidogion Cymru bennu safon sy'n cydnabod amgylchiadau lle nad oes modd cynnal cyfarfod personol ag unigolyn ac eithrio yn iaith yr unigolyn hwnnw. Dylai'r safon nodi bod yn rhaid cynllunio i ddiwallu anghenion yr unigolyn yn ddi-oed. Ystyr amgylchiadau fyddai rhai lle nad yw cyfryngwr na defnyddio cyfieithu yn briodol nac yn foesol gan y byddai hynny'n effeithio'n andwyol ar lesiant yr unigolyn.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safon ganlynol drwy reoliadau:

Wrth gynllunio i gyflenwi gwasanaethau i bersonau, rhaid i'r cynllun gael ei gyflenwi yn gyfan gwbl drwy'r Gymraeg, heb gyfryngwr, mewn amgylchiadau lle byddai peidio â gwneud hynny'n effeithio'n andwyol ar lesiant person.

Gweithgaredd: Cyfarfodydd (personol, cyhoeddus a digwyddiadau cyhoeddus) – materion cyffredinol

Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safon ganlynol drwy reoliadau:

Rhaid i'r sefydliad gyfarch a chroesawu mynychwyr i gyfarfodydd ar lafar yn Gymraeg.

Gweithgaredd: Cyrsiau

Cafwyd tystiolaeth gan sefydliadau yn codi amheuan ynghylch diffiniad y safon dan sylw. O blith y cyhoedd cafwyd tystiolaeth oedd yn pwysleisio pwysigrwydd cynnal gweithgareddau a chyfluoedd cymdeithasol i bobl ifanc gymdeithasu yn y Gymraeg.

Byddai Comisiynydd y Gymraeg yn dymuno gwybod i ba raddau mae'r safonau arfaethedig ar gyfer cyrsiau yn cynnwys gweithgareddau cymdeithasol, ac yn benodol clybiau ieuencid, o fewn cwrpas y safon arfaethedig. Os nad yw wedi ei gynnwys o fewn cwrpas y safon, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru bennu safon ychwanegol ar gyfer gweithgareddau cymdeithasol. Dylai safon o'r fath sicrhau bod dyletswydd ar sefydliad i asesu'r angen am gyflenwi gweithgareddau cymdeithasol yn Gymraeg ac i ddiwallu'r angen hwnnw yn ôl yr angen.

Gweithgaredd: Cyhoedduswydd a hysbysebu – dulliau ymateb

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safon sy'n ymwneud â dulliau ymateb ar gyfer ymgyrchoedd cyhoedduswydd drwy reoliadau ar y sail y byddai peidio â gwneud hynny yn peri llithro'n ôl:

Dulliau ymateb ar gyfer ymgyrchoedd cyhoedduswydd sy'n sicrhau bod modd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg.

Gweithgaredd: Cyhoedduswydd a hysbysebu – arolygon cyhoeddus

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safon sy'n ymwneud ag arolygon cyhoeddus yng Nghymru drwy reoliadau ar y sail y byddai peidio â gwneud hynny yn peri llithro'n ôl:

Cynnal arolygon cyhoeddus yng Nghymru yn Gymraeg.

Gweithgaredd: Dyfarnu contractau

Er mwyn amlygu'r ddyletswydd sydd ymhlyg ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safon canlynol mewn perthynas â dyfarnu contractau:

Er mwyn i asiant neu gontractwr weithredu a chyflenwi gwasanaethau Cymraeg i'r cyhoedd ar ei ran ac o dan ei oruchwyliaeth, rhaid i sefydliad sicrhau bod y gofynion sydd arno i gydymffurfio â safonau perthnasol yn cael eu nodi wrth wneud trefniadau contractio a bod gofynion gweithredol y contract yr un fath â'r gofynion sydd ar y sefydliad i gydymffurfio â safonau perthnasol, i'r graddau eu bod yn gymwys i'r contract dan sylw.

Gweithgaredd: Codi ymwybyddiaeth o wasanaethau Cymraeg sydd ar gael

Dylid pennu'r gofynion canlynol ynghlwm wrth safonau 74–76 gan y byddai hynny'n cryfhau'r cysyniad o gynnig rhagweithiol. Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai'r safonau dan sylw gael eu diwygio ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd gan y cyhoedd. Roedd y dystiolaeth yn pwysu am wasanaethau Cymraeg a gynigiwyd yn rhagweithiol. Mae rhai o'r pwyntiau a nodir islaw yn faterion sy'n seiliedig ar gynnwys cynlluniau iaith Gymraeg neu'r ddyletswydd yn adran 12, Deddf yr Iaith Gymraeg 1993.

Rhaid i'r sefydliad:

- o ddatgan ym mha ffurf y bydd yn rhoi cyhoedduswydd i'r gwasanaethau Cymraeg a gyflenwir ganddo
- o ddatgan yn gyhoeddus beth yw'r trefniadau ar gyfer goruchwyllo, annog, galluogi, hwyluso neu gefnogi defnyddio'r gwasanaethau Cymraeg a gynigir
- o wneud addewid cyhoeddus y bydd yn cyflwyno gwasanaeth yr un mor safonol yn yr iaith Gymraeg ag yn yr iaith Saesneg
- o amlygu'r weithdrefn gwyno mewn cysylltiad â safonau'r Gymraeg a rhoi enw'r sawl y gellir cysylltu â hwy
- o ddisgrifio pa gamau y bydd y sefydliad yn eu cymryd i geisio adborth am brofiadau gwasanaeth cyfrwng y Gymraeg
- o ei gwneud yn glir i bersonau, drwy ddulliau ysgrifenedig ac ar lafar, bod gwasanaeth Cymraeg ar gael ac mai'r darparwr sy'n gyfrifol am gynnig dewis iaith bob tro y daw personau i gyswllt â'r sefydliad.

Safonau gweithredu

Yn ychwanegol at yr hyn sydd ganddynt yn y safonau arfaethedig dylai Gweinidogion Cymru bennu safonau gweithredu sy'n cwmpasu ac yn adlewyrchu'r cyd-destun ieithyddol a geir o fewn yr holl awdurdodau parciau cenedlaethol, gan sicrhau nad oes lleihad mewn buddiant i ddefnyddwyr y Gymraeg wrth symud oddi wrth gynlluniau iaith i safonau. Dylai Gweinidogion Cymru roi sylw i'r materion isod gyda golwg ar bennu safonau. Mae'r materion isod yn adlewyrchu amrediad y dystiolaeth a gasglwyd wrth wirio cynnwys cynlluniau iaith Gymraeg.

- o gweinyddiad mewnol: polisi iaith swyddogol y gweithle – gydag amrediad o raddfeydd polisi ynghlwm wrth hynny e.e. Cymraeg yn unig, Cymraeg fel prif iaith, y ddwy iaith yn ieithoedd swyddogol;
- o ymrwymadau iaith wrth ddelio ag ysgolion;
- o polisi ar gyfrwng iaith wrth ymwneud ag aelodau etholedig gan gyflenwi a gweinyddu yn unol â dewis iaith yr aelod
- o hyfforddiant galwedigaethol yn unol â pholisi iaith y sefydliad
- o canllawiau yn nodi'r disgwyliadau gweithredol ac ymarferol wrth i sefydliad weinyddu'n fewnol (o ran iaith); cynllun a thargedau er mwyn hyrwyddo cyfle i ddefnyddio'r Gymraeg wrth y gwaith; cynlluniau i annog a chefnogi staff i ddefnyddio'r Gymraeg ac i goleddu diwylliant cadarnhaol tuag at ddefnydd mewnol o'r Gymraeg.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu'r safon ganlynol drwy reoliadau:

Rhaid i'r sefydliad gynnwys parth Cymraeg ar y fewnwyd sy'n cynnig deunyddiau cymorth i hwyluso a chefnogi defnyddio'r Gymraeg.

Safonau hybu

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai safon hybu rhif 124, sy'n rhoi dyletswydd ar sefydliad i baratoi a chyhoeddi strategaeth hefyd osod dyletswydd arnynt i gyplysu'r strategaeth honno â chynlluniau strategol a chorfforaethol y sefydliad.

Safonau cadw cofnodion

Yng nghyswllt safon 126, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylid pennu'r safon honno ar ffurf sy'n gyson â'r safonau cadw cofnodion eraill. Gan ystyried y gall Gweinidogion Cymru bennu safonau mewn perthynas â gweithgareddau ychwanegol, dylid osgoi cynnwys rhestr o'r math hwn. Mae'r safon, fel y'i cyflwynwyd yn nogfen Llywodraeth Cymru, wedi hepgor digwyddiadau cyhoeddus o'r rhestr.

Yn unol ag adran 44 y Mesur, hysbysiad cydymffurfio yw hysbysiad a roddir i sefydliad gan y Comisiynydd sy'n ei gwneud hi'n ofynnol iddynt gydymffurfio â safon neu â'r safonau. Nid oes rheidrwydd y bydd hi'n ofynnol i sefydliad gydymffurfio â phob safon a wnaethpwyd yn benodol gymwys iddo mewn rheoliadau. Gan ystyried hynny, dylai Gweinidogion Cymru addasu geiriad y safonau cadw cofnodion er mwyn adlewyrchu'r ffaith mai hysbysiad cydymffurfio yw'r teclyn sy'n ei gwneud hi'n ofynnol i sefydliad gydymffurfio â safon neu â'r safonau.

Dylai Gweinidogion Cymru bennu safonau cadw cofnodion mewn perthynas â'r isod drwy reoliadau:

- Cofnod yn dangos bod y dyletswyddau i gydymffurfio â safonau sydd mewn grym a'r trefniadau cysylltiedig i'w gweithredu wedi eu nodi ar lefel uchaf y sefydliad a'u bod yn dwyn awdurdod llawn y sefydliad wrth eu gweithredu
- Cofnod o'r rhai hynny sy'n ysgwyddo'r cyfrifoldeb am gydlynu holl agweddau gweithredol cydymffurfiaeth y sefydliad gyda safonau
- Cofnod o gymwysterau cyfieithwyr sy'n gwneud gwaith ar ran y sefydliad.

8. Y camau nesaf

Wrth ddarparu'r adroddiad safonau hwn mae Comisiynydd y Gymraeg wedi ystyried yr holl ymatebion a gyflwynwyd i'r ymchwiliad safonau. Caiff yr adroddiad hwn ei gyflwyno i'r isod yn unol ag adran 64 (4) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011:

- o pob person perthnasol
- o Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg
- o pob person a gymerodd rhan yn ymgynghoriad y Comisiynydd yn unol ag adran 63
- o Gweinidogion Cymru.

Ochr yn ochr ag ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg, disgwylir i Weinidogion Cymru gynnal asesiadau effaith rheoleiddiol mewn perthynas ag is-ddeddfwriaeth berthnasol y maent yn bwriadu ei gwneud, gan ddefnyddio eu pwerau is-ddeddfwriaethol eu hunain.

Noda Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 mai Aseiad Effaith Rheoleiddiol yw'r isod:

A regulatory impact assessment is an assessment as to the likely costs and benefits of complying with relevant Welsh subordinate legislation.³⁴

Yn hyn o beth, gall Aseiad Effaith Rheoleiddiol gael ei ystyried:

- o yn broses i helpu Gweinidogion Cymru ystyried effaith y rheoliad arfaethedig ar fuddiannau unigolion, grwpiau, sefydliadau ac ati
- o yn gyfrwng i alluogi Gweinidogion Cymru i bwysu a mesur costau a manteision yr holl opsiynau sydd ar gael iddynt cyn gweithredu polisi; ac
- o yn fodd o gyflwyno'r dystiolaeth berthnasol ar effeithiau cadarnhaol a negyddol ymyriadau o'r fath at ddibenion craffu ar y dystiolaeth honno.³⁵

Bydd disgwyl i Weinidogion Cymru ystyried y dystiolaeth a gasglwyd ganddynt at ddibenion yr aseiad effaith rheoleiddiol, ochr yn ochr â chasgliadau Comisiynydd y Gymraeg mewn adroddiad safonau wrth benderfynu a ddylent arfer y pwerau sydd wedi eu rhoi iddynt o dan Ran 4 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ai peidio.

Cadarnhaodd Y Gwir Anrh Carwyn Jones AC, Prif Weinidog Cymru mewn datganiad ysgrifenedig ar 21 Hydref 2013 y rhagwelir ar hyn o bryd y daw'r rheoliadau i rym fis Tachwedd 2014, a hynny wedi dadl a phleidlais ar gymeradwyo'r rheoliadau yng Nghyfarfod Llawn y Cynulliad Cenedlaethol.

Atodiad A – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau

Isod ceir rhestr o'r person(au) perthnasol y cynhaliwyd ymchwiliad safonau mewn perthynas â hwy, y Panel Cyngori ynghyd ag aelodau'r cyhoedd a oedd yn fodlon inni gyhoeddi eu sylwadau.

Personau perthnasol

Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog
Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri
Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro

Aelodau'r cyhoedd

Enfys Jones
Amelia Davies
Delyth Hughes
Harri Bryn Jones
Elan Grug Muse
Huw Thomas
Rhodri Jones
T Roberts
William Lewis
Thomas Howard Thomas
Menna Jones
Bethan Jones
Wyn Hobson
Elwyn Vaughan
Nia Besley
Nic Daniels
Tryfan Williams
Jina Gwyrfai
Geraint Jones
Clive James
Sioned Williams
Allan Wynne Jones
Iago ap Steffan
Marc Jones

Liza Jones
Gareth Thomas
Michael Bacigalupo
Lloyd Evans
Glenn Wall
Shon Wyn Hughes
Gaynor Hughes
Mathew Rees
Ffion Hughes
Robert Williams
Jacques Protic
Ellen Andrew
Ivoren Williams
Gwyneth Owen
Dewi Rhys-Jones
Mr K Jones
Steve Evans
Yvonne Balakrishnan
Siwan Hywel
Ben Screen
Mared Ifan
Leighton Adams
Kathryn Tovey
Kelly Young
Michael Weedall
Beverley Lucas
Rhian Davies
Alun Pugh
Ffion Rhisiart
Lowri Jones
Ann Joyner
Ffion Rees
Bethan Shone
Carys Tudor
Huw Roberts
Frances Jones
Sarah Gwilym
Hari Powell
Linda James
Nia Wyn Jones

Einir Sion
Catrin Reynolds
Sioned Thomas
Neil Wyn Jones
Alun Thomas
Angela Marshall
Gwyn Morgan
Gwenda Roberts
Heledd Williams
Dewi Snelson
Mari Fflur
Rhidian Evans
Bethan Lewis
Iorwen Jones
Andrew Hawke
Gill Stephen
P Denning
Trefor Jones-Morris
Bryn Davies
William Schleising
Ifor Gruffydd
Julia Owens
Osian Rhys
Rhianon Hywel Jones
Ellen Roberts
Mererid Haf Roberts
Aaron
Manon Prysor Huws
Sian Howys
Sean Driscoll
Elwyn Hughes
Gwawr Davalan
Anthony Barry
Gareth Popkins
Edward Thomas
Mari Wynne Jones
Gareth Dobson
Paul Owen
Amanda Jaine Evans
Teresa Davies

Elin Wyn
Adam Jones
Powys Thomas
Angharad Rhys
Iago John
Mark A. Strong
Alan Baker
Parch. Emyr Wyn Thomas
Lydia Jones
Gregory Snelgrove
Dafydd Trystan
Hywel Wyn Jones
Alfred S Nathan
Eirian Conlon
Eryl Jones
Rhys Stephen

Sefydliadau/Mudiadau

Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru
Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru
Dyfodol Defnyddwyr
Cymdeithas yr Iaith Gymraeg
Dyfodol i'r Iaith
Menter Iaith Maelor
Menter Iaith Maldwyn
Menter Iaith Sir y Fflint
Mentrau Iaith Cymru
Merched y Wawr
Mudiadau Dathlu'r Gymraeg
Grŵp Cynulliad Plaid Cymru
Prifysgol Bangor

Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg

Dr Ian Rees
Gareth Jones
Yr Athro Gwynedd Parry